

Φαῦλος κύκλος

Όταν τὸ ποτάμι παίρνει νὰ στερέψει, δημιουργοῦνται λιμνάσματα καὶ νησίδες. Ἐκεῖ τὸ κολύμπι καταλήγει στὴ συνήθεια, γίνεται τσαλαβούτημα τοῦ συρμοῦ. Ὡσπου ἀκολουθεῖ τὸ τέλμα, μὲ τὰ γνωστὰ ἀμμόλουτρα γιὰ τὴ γεροντικὴ ἀρτηριοσκλήρωση.

Ἔτσι καὶ μὲ τὴν ποίησή μας τὰ τελευταῖα χρόνια.

Τὴν εἶδαμε, προσανατολισμένη στὴν Εὐρώπη μὲ τὴ γενιὰ τοῦ '30 ν' ἀνακαλύπτει νέες πηγές. Καὶ μὲ τὴν κατοχικὴ καὶ πρώτη μεταπολεμικὴ γενιὰ νὰ ἐπίστρέφει στὸ ἐδῶ καὶ νὰ διαμορφώνει ἀποφασιστικὰ τὴ δική της κοίτη. Καὶ ὅπως κάθε ἀνακάλυψη, ἦταν κι αὐτὴ μιὰ ἐξερεύνηση μὲ τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴ φαντασία μιᾶς δυναμικῆς μειοψηφίας. Ποῦ γιὰ τὴν κατάδυσή της ἐκείνη ἴσχυε τότε ὁ γενναῖος λόγος· «Δηλίου δεῖται κολυμβητοῦ».

Τώρα ποῦ παίρνει νὰ λιμνάζει, τὸ μακροβούτι σ' αὐτὴ κατάντησε ὑπόθεση τοῦ καθενός. Ὑπόθεση εὐκόλη καὶ ἀκίνδυνη—καὶ δὲν ἐννοοῦμε τὴν κατανόηση, παρὰ τὴν πράξη δηλ. τὴν ἴδια τὴν ἐλεύθερη γραφὴ. Τίποτε δὲν εἶναι ποῦ ν' ἀνησυχεῖ πρὸ πολὺ σήμερα ἀπ' αὐτὴ τὴν κοινόχρηστη νεοστιχουργία. Κ' ἐπειδὴ μιλήσαμε γιὰ νησίδες, μᾶς ἀνησυχεῖ ἀκόμη ἡ τάση ν' ἀπομονώνομε κατὰ καιροὺς μερικοὺς ἀπὸ τὴν παλιὰ φρουρὰ φυσικά, γιὰ τὴν τοὺς ἄλλους, τοὺς μεγαλωμένους στὴ δίνη τοῦ πολέμου καὶ τοῦ μεταπολέμου, τοὺς πῆρε τὸ ποτάμι ἢ καθὼς εἶπε καὶ πάλι ὁ νεώτερος:

Γιὰτί οἱ μελλοῦμενοι ποιητὲς δὲ ζοῦνε πιά
Ἐκεῖνοι ποῦ γεννήθηκαν πεθάναν ὅλοι νέοι.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴ νεοστιχουργία καὶ τοὺς σχολάρχες

ἀξίζει νὰ τονίσει κανεὶς κι αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα :

1. Τῇ μυθομανίᾳ ἀρκετῶν παλιώτερων ποὺ κατάντησε ἐπιδημία καὶ μεταδίνεται καὶ στοὺς νεώτερους. Γράφονται δηλ. ποιήματα—καὶ μάλιστα συνθέσεις—ἐπάνω στὸν καμβὰ ἀρχαιοελληνικῶν, χριστιανικῶν, ἀνθρωπιστικῶν καὶ νεοελληνικῶν μύθων. Τὸ καλεῖ—βλέπετε—καὶ ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ Τουρισμοῦ. Θλιβερὲς παρεξηγήσεις ἢ σημεῖα στειρότητας ;

2. Τὴν ἐκκεντρικότητα τῶν νεοπροσέλυτων, δηλ. τὴν προπέτειά τους γιὰ πλειοδοσία σὲ ὑπερμοντέρνα νοήματα καὶ τεχνοτροπίες. Ἐξευρωπαϊσμὸς ἀνεύθυνος, ποὺ γίνεται τελικὰ ξενομανία καὶ ὑποτέλεια. Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη μπλόφα ἢ ἀτυχία ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπόπειρες μιᾶς σειρᾶς ἀνθρώπων ἀνίδεων τῆς λογοτεχνίας μας γιὰ νεοὑπαρξιστικὲς ἢ λετριστικὲς μεταμοσχεύσεις.

Ὅλα αὐτὰ—νεοστιχουργία, σχολές, μυθομανία καὶ ἐκκεντρικότητες—εἶναι τὰ σπουδαιότερα, κι ἄς μὴν εἶναι τὸ πᾶν. Γύρω τους ὅμως ἀρχίζει καὶ δὲν τελειώνει ἡ διάχυση ἐνὸς φαύλου κύκλου. Καὶ εἶναι κρίμα, γιατί ἡ μοντέρνα μας ποίηση ἦταν ὡς χτές, καὶ ἀπὸ ἀποθεματικὴ δυνατότητα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι, ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα προϊόντα μας μ' ἀντίκρουσμα καὶ ἀξία συναγωνίσιμη στὴν πνευματικὴ ἀγορὰ τῆς Εὐρώπης.

Π Ε Τ Ρ Ε Σ

Ἀ φ ι έ ρ ω μ α

Δὲν ἤξερα ἀπὸ σένα τίποτα, μόνο τὴ νύχτα καὶ δὲν ἤξερα τὴ νύχτα σου, μόνο τὸν κῆπο μὲ τὰ κατοικίδια σύννεφα, κι' ὅμως σὲ γνώριζα ὅπως ὁ τυφλὸς τὴν πόρτα, ὅπως ἡ πόρτα τὴ βροχή, σὲ γνώριζα ὅπως ὁ τυφλὸς πὺν πάει μὲ τὴ βροχὴ στὸ πρόσωπο.

Ἐφερνες πάντα φῶς ἀπέξω, κι' ἔμαθα ξανὰ τὸ φῶς, παραμιλώντας φῶναζα ἀπὸ κάμαρη σὲ κάμαρη, καὶ ἡ μέρα ἡ ἄλλη εἵτανε μεσημέρι καὶ ζεστή, κι' ὅλος ὁ μήνας ἔκτοτε, ζεστὸς σὰ δαχτυλίδι, ὅλος ὁ χῶρος ἔκτοτε, καὶ τ' ὄνομά σου εἵταν συνέχεια ὁ πυρετός, δὲν ἤξερα ἀπὸ σένα τίποτα, κι' ὅταν ἀρχίνισε σκοῦρο μενεξελὶ τὸ βράδυ ἀνέβαινε, ὄνειροβάτης εἶμουν καὶ δὲν ἤξερα.

Ἐφερνες κάποτε τὸ φόβο ἀπέξω, κι' ἔμαθα ξανὰ τὸ φόβο καὶ σὲ κράταγα πόσες φορὲς νὰ κοιμηθεῖς, τότε ὁ χειμῶνας σου καὶ ἡ ἀνοιξή σου τότε καὶ τὸ καλοκαίρι σου, καὶ στὰ μισὰ τοῦ φθινοπώρου τὰ μαλλιά σου φέγγανε, σὲ τί νερά, σὲ τί ποτάμια τᾶχες πλύνει ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ τῆς γῆς, κι' ἄκουγα μέσα τοὺς ψιθύρους, τόσες ἀφανέρωτες φωνές.

Δέκα τοῦ Σεπτεμβρίου ἀπόγευμα, ὁ ξερὸς ἀέρας εἶσουν στὴ χαράδρα στὴν κατηφοριά.

Ἀργότερα στὴ σκάλα εἶσουν τὸ ἀγκάλιασμα τὸ ταραγμένο, τὸ τυφλό.

Ἐλα νὰ φύγουμε, κι' εἶσουν τὸ στόμα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ χῶμα τὸ κλειστό.

Εἶσουν τὸ θηλυκὸ σκοτάδι ὡς τὴν αὐγὴ καὶ πάλευα νὰ σὲ κρατήσω ὅπως εἶσουν.

Μὰ εἶσουν τὸ ἀθόρυβο, τὸ λαμπερό, τὸ γρήγορο, τὸ ἀνείδωτο, τὸ γρήγορο, τὸ λαμπερό, τὸ ἀθόρυβο.

Ἐτσι μὲ καίγανε κάθε ἐποχὴ τὰ χέρια σου.

Ἡ ἀνάσα σου μ' ἔκαιγε, στὸν ἥλιο περπατοῦσα, βούιζε τὸ κεφάλι μου, στοὺς ἄμμους πηγαινα μοναχός μου παραπατώντας καὶ πηγαινα.

Αἰσθήσεις ἀναρίθμητες μυρμηγκιάζανε σ' ὅλο τὸ αἷμα μου καὶ τὶς ἄκουγα, κάθε μέρα τὶς ἄκουγα.

Εἴσουν ἀκόμα ἡ πόρτα, ὅπως τὴν ἀνοιγες ἐμύριζε πρῶτὶ τὸ ξύλο της.

Γύρω ἀπ' τὸ σπῖτι εἴσουν ἡ ζώνη τοῦ μεσημεριοῦ.

Εἴσουν ἡ πόρτα ποὺ ἔμεινε ἀνοιχτὴ τὸ ἀπομεσήμερο, καθὼς τὴν ἔκλεινα μοῦ δάγκωνε τὸν ἴσκιο μου

κι' ἀπ' τὸ παράθυρο ξεχώριζα τὰ χόρτα τῆς αὐλῆς, δυὸ - τρία νὰ καῖνε ἀκίνητα τὰ μάτια τους,

κι' ἄλλα πολλὰ ὥς τὴ νύχτα.

Τότε τὸ σπῖτι κατηφόριζε στοὺς κήπους μὲ τὸ βάρος του, μισ-ἀνοιγαν οἱ κῆποι ἀθόρυβα κι' ἀκουγόταν ἡ θάλασσα σὲ κάθε μονοπάτι σὲ κάθε στροφῇ, ἡ ἀποῦσα θάλασσα ἀνέβαινε μὲ μικρὰ - μικρὰ κύματα, βυθιζόμαστε τότε σ' ὅλο τὸ νυχτερινὸ ποὺ μπορούσαμε κι' ἡ αὐγὴ ξημερώνοντας μουςκεμένη στὰ χαλίκια, ἐσὺ ἐξαφανίζόσουν, μήτε ἤξερα ποῦ πῆγαινες.

Κι' εἴσουν ὅλη τὴ μέρα ἡ σκιὰ κάτω ἀπ' τὴν πέτρα,
ὅλη τὴ νύχτα εἴσουν ὁ ἥλιος κάτω ἀπ' τὴν πέτρα.

Ἔτσι γεννήθηκαν αὐτὰ τὰ ποιήματα ποὺ τώρα εἶναι γεμάτα πέτρες,

γεμάτα μὲ φινές, εἰκόνες ἀπ' τὸν πάνω καὶ τὸν κάτω κόσμο, τοπία γυρίζανε κόκκινα ξύλα καὶ κορμοὶ κι' ἡ στάχτη σὰν τὴ στάχτη κι' ἔρημος, τὰ ξανάβλεπες ὕστερα, ὅταν ἄλλαζες θέση στὸν ὕπνο, κι' ἀπ' τὸ στῆθος σου πηδούσανε λέξεις, πρώτη φορὰ τὶς ἄκουγα: σκέψη γιὰ νὰ πλυθεῖς, καταπαχτὴ νεκρῶν ἡ θάλασσα, μελάνι ὅλο τὸ πρόσωπο, νὰ μάθεις τὴν Ἰσμήνη, ὁ ἄμμος ἀμίλητος ἐξάρωνε ὁ ἀγαπημένος.

Ἄμμος καλός, κάποτε γείτονας τῆς θάλασσας, ἄμμος ἀγαπημένος.

Κι' ὁ χρόνος πάντοτε ἰδιοκτῆτης τοῦ χρόνου.

Ἔτσι ἔγινε καὶ περπατήσαμε μαζὶ ἀπὸ τὸ φωτεινὸ σημάδι ὡς τὸ σκοτεινὸ σημάδι, κάποτε σταθήκαμε, κοιτάξαμε ὅλο τὸν ἄγνωστο δρόμο, χάθηκε ὁ χάρτης, καὶ τώρα δὲν ὑπάρχει κανένα σημάδι.

Ὑπάρχει μόνο ὁ περίλαμπρος ἥλιος, τὸ καμένο πρῶτὶ, τὸ δάσος μὲ τὰ δεκανίκια του, ἡ ἀνώνυμη ἀπογυμνωμένη κάμαρα κι' οἱ πέτρες. Σοῦ μίλησα γιὰ τὶς πέτρες.

Σοῦ μίλησα γιὰ τὴ νύχτα.

Τὸ σιωπηλό, τὸ ἀθόρυβο ταμεῖο ὅπου ἔρχονται καὶ συνωστίζονται τόσα καὶ τόσα ὄνόματα, τόσες ἀπελπισμένες λέξεις.

Μ' αὐτὲς τὶς λέξεις καταθέτω ἐδῶ—γιὰ νὰ θυμᾶσαι—αὐτὰ τὰ ποιήματα.

1

Τὸ νόμισμα

Γιατὶ κινεῖσαι ἀκόμα μὲ τὴν ἀφή καὶ μὲ τὴν ὄραση ἀνάμεσα στοὺς ζωντανούς καὶ χαίρεσαι τῇ θάλασσα καὶ τῇ θερμοκρασίᾳ, γι' αὐτὸ θὰ σοῦ φέρω ἀπόψε ἀόρατος λουλούδια ἀπὸ τὴν ἔρημιὰ τῆς γῆς κι' ἓνα χαλίκι, ἀρχαῖο νόμισμα.

Εὐπνήσες τότε, ὕγρὲς ἀκόμα αἱ ρίζες σου ἀνεβήκανε ὥς τὰ χέρια μου, μὰ δὲν ὑπῆρχαν οὐρανοὶ καὶ θαύματα, μονάχα ἓνας μικρὸς μύθος ἀσήμαντος γιὰ νὰ φωτίζει τὴν παραίσθηση, καμμιὰ φορὰ τὸν πυρετὸ καὶ τὴ γυμνότητα—μὰ πῶς μπορεῖς ἀκόμα νὰ παραλογίζεσαι,

ὀνομάζοντας χαρὰ τούτῃ τῇ σύσπασῃ,
αὐτὸ τὸ δίχως τέλος ἔγκαυμα,
τὸ μαῦρο μάτι ἀκίνητο,
ἀπάνω στὴν ξερὴ δροσιά.

2

Γιορτὴ

Τώρα ἀνασαίνεις στὸ μισόφωτο, διακρίνω τὸν αὐχένα σου, τὸ πρόσωπό σου.

Ὕστερα ὅλα σβήνουν. Μένει ὁ διάδρομος, ἡ πόρτα μὲ τὶς σανίδες.

Πιὸ πέρα ἡ φωνή σου ἀμύνεται γιὰ τὸ βράδυ—καὶ δὲν ὑπάρχουν πουλιά.

Σκουπίζεις τὶς ἀράχνες ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ γιορτή.

3

Τὸ ἱκρίωμα

Εἴταν ἓνα ἱκρίωμα, ἔλεγες, καὶ κεῖνο τὸ ἀπομεσήμερο ἀνέβηκα

τρίζοντας ή σκάλα κι' από τὸ ἄνοιγμα κοίταζα.

Ἡ φωνή σου γύρευε ν' ἀναστήσει ἄλλες, φανταστικὲς αἰσθήσεις.
Ἐμένα ή πείνα μου ἀναδευόταν, ἔκαιγε μέσα στὶς ἀλυσσίδες.

Δὲν εἶχαμε φῶς. Τὰ λόγια σημάδευαν ἀπουσίες καὶ ψηλὰ δὲ φαινόταν τίποτα, μονάχα ἓνας μακρὸς ἴσκιος ποὺ ξεπερνοῦσε τὸ χρόνο.

Ἡ ξύλινη σκάλα, τὸ ἀμετακίνητο ἱκρίωμα.

4

Πές μου λοιπόν, τί φῶς ἔχουν τὰ χέρια σου καὶ σκοτεινιάζουν
ἔτσι ἐκεῖνο ποὺ προστάτευα ἀπὸ σένα καὶ κρατοῦσα κι' εἶμουν;

5

Τὰ ξέραμε ὅλα τὰ σημάδια, τὰ μηνύματα τῆς ἀλλαγῆς. Ὅμως
ἐδῶ τί γύρευαν

τόσοι ἄνθρωποι; Πρόσωπα πλῆθος μὲ φοβίζανε, τῇ μέρα ἐκείνῃ
μοῦ ἔκοβαν τὴ θέα.

Ποῦ νὰ κοιτάξω; γύρω - γύρω σύρματα, παντοῦ ὁ χειμῶνας δί-
χως φλούδα, σπέρνοντας

συναπαντήματα σὲ κάθε δρόμο, παγωμένες ψιχάλες. Ἐσὺ θυμό-
σουν

ξύλα καὶ πέτρες στὴ φωτιά, πίσω ἀπ' τὰ κάψαλα τόσα χαμένα
χρόνια.

Φράξαμε τὸ παράθυρο. Ποιὸς ἀκουμπάει τὰ χέρια πάνω στὸν
καιρό;

Ἦρθε ή φωνή ἀπὸ τὶς ρωγμές, ἦρθε ἓνα φῶς,

δὲν εἶτανε δικό σου, ὁ θάνατος ποὺ ἔλεγα ἔκαιγε ἀπέξω.

Διαφυγή

Είμαστε μιὰ σειρά ανθρώπων που τῆς ἀρέσει νὰ ξεκουράζεται πάνω σὲ τύπους καὶ συμπεράσματα. "Ἐνα φαινόμενο ἀντίκρυσμας— ἢ καὶ μέσα μας—κι' ἀμέσως ἡ ἀπάντηση. "Ὁχι ὅμως δική μας. Μιὰ ἀπάντηση πού κάποιος ἄλλος κουράστηκε νὰ ἐτοιμάσει κι' ἐμεῖς χωρὶς νὰ τὸν ρωτήσουμε καὶ χωρὶς ν' ἀναρωτηθοῦμε μήπως βρέθηκε καμιά καινούρια πού νὰ σβήνει τὴν παλιότερη τὴν κρατᾶμε καὶ τὴν παρουσιάζουμε τῇ στιγμῇ πού θὰ χρειαστεῖ. Κι' ὅπως κατάντησε ἡ ζωὴ μας, γεμάτη ἀσήμαντες περιπλοκές, ἔτοιμες ἀπαντήσεις μᾶς χρειάζονται πολλές φορές. Μαζὶ ὅμως μὲ τὴν ξεκούραση καὶ τὴ σιγουριά πετυχαίνουμε καὶ κάτι ἄλλο: κερδίζουμε τὸν ἐπίζηλο τίτλο τοῦ πολύξερου καὶ τοῦ διαβασμένου ἢ ἀκόμα— προσέξτε το αὐτὸ—καὶ τοῦ ἔξυπνου ἀνθρώπου... Ἐκεῖνο ὅμως πού γίνεται στὸ τέλος εἶναι νὰ μᾶς ξεφεύγει ὁλότελα ἡ ἀλήθεια. Τόσο στὰ μεγάλα καὶ τὰ μακρυνὰ ὅσο καὶ στὰ μικρὰ τὰ καθημερινὰ ὅς ποῦμε βήματά μας. Μονάχα... καμιά φορά λάμπει μιὰ σπίθα σ' αὐτὸν τὸν ἀπέραντο πολτὸ τῶν ξένων γνώσεων πού μᾶς τυλίγει. "Ἐνα μικρὸ θαῦμα μᾶς τυλίγει. Καὶ ἀναβλέπουμε— γιὰ λίγο ἢ γιὰ πολύ.

Τὶς μέρες πού πέρασαν μ' ἄγγιξε μπορῶ νὰ πῶ ἓνα τέτοιο θαῦμα. Στὴν ἀρχὴ μοῦ φάνηκε μικρὸ—τώρα μπορῶ νὰ τ' ὀνομάσω μοναδικό. Μὲ βοήθησε νὰ ξανακοιτάξω γύρω μου—εἶχα ξεχάσει πῶς ὁ ἄνθρωπος βλέπει καὶ τώρα θαρρῶ πῶς πολλὰ πράματα γύρω μου εἶναι ὁλότελα καινούρια.

Εἶχαμε πάει τρεῖς φίλοι μὲ ἓν' αὐτοκίνητο σὲ κάτι μεσαιωνικά—βυζαντινὰ καὶ φράγκικα—ἐρείπια. "Ὁχι ἄγνωστα—εἶναι κοντὰ στὴν πατρίδα καὶ πολλές φορές, ὅταν βρισκόμαστε κεῖ, ἀνεβαίναμε τὸ μικρὸ λοφάκι πού τὰ στηρίζει τ' ἀνοιξιάτικα δειλινὰ. Τὸ λοφάκι αὐτὸ εἶναι στὰ σύνορα τῶν βουνῶν καὶ τοῦ μεγάλου κάμπου—ὁ τελευταῖος ὄγκος πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπέραντη ἐπίπεδη γῆ. Γύρω του κυλάει τὸ ποτάμι μας—σχεδὸν τὸ κλείνει ὁλόκληρο—βαθύ, σκοτεινό. Τὸ μικρὸ πέρασμα πού μένει ἔχει ἀκόμα ἵχνη ἀπὸ τὴν παλιὰ τάφρο καὶ μὲ τὶς πλημμύρες κλείνει κι

αυτό. Καί τότε τὸ λοφάκι μένει μονάχο του, χωρίς κανέναν νὰ μπορεῖ νὰ πατήσῃ τὰ χῶματα του.

Ὁ κάμπος εἶταν σκεπασμένος μὲ λαφριά άντάρια. Κάτω σὲ ξεχασμένα χωράφια ἔτρεχαν λίγα σκουρόχρωμα ἄλογα. Στὴν ἄσφαλτο περνοῦσαν συνέχεια αὐτοκίνητα, μοτοσυκλέττες, τρακτέρ. Περπατούσαμε ἀργὰ ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ σιωπηλὰ γκρίζα ἐρείπια. Μπροστά μας ἄθικτα κομμάτια ἀπὸ τὸ παλιὸ τεῖχος — ἄλλοῦ μονάχα σωρὸς ἀπὸ πέτρες. Παραπέρα περνούσαμε μιὰ πύλη ποὺ ἔβγαζε σ' ἄλλο κενό, βρισκόμασταν σὲ μιὰ φαγωμένη ἔπαλξη. Παντοῦ χορτάρι πυκνό, ζωηρό, ποὺ ψιθύριζε ἀκούραστα καθὼς τ' ἀνακάτευε ὁ μαῖστρος. Γιά λίγο ἔμεινα μονάχος σ' ἓνα πυργίσκο ποὺ στέκεται ἀκόμα ὀλόρθος πάνω ἀπὸ τὴν πιὸ ἀπότομη πλαγιά τοῦ λόφου. Οἱ φίλοι εἶχαν πάει στὸ ἐκκλησάκι ποὺ μὲ χίλιες ἀλλαγές κατάφερε νὰ φτάσῃ ἴσαμε τὶς μέρες μας. Σὲ λίγο ἄκουσα βήματα καὶ κουβέντες. Πέρασαν δίχως νὰ σταθοῦν, χάθηκαν πάλι μέσα στὰ ἐρείπια. Μιλοῦσαν—ἄρπαξα μονάχα μιὰ φράση τους:

—Μὲ τὰ χρόνια ἡ μνήμη, πάει, λιγοστεύει. "Ὡς τὰ εἴκοσι τὸ πολὺ...

Οἱ λέξεις αὐτὲς ἀντὶ νὰ φύγουν μόλις εἰπώθηκαν στάθηκαν γύρω μου· στὴν ἀρχὴ ἀκίνητες κι ἀνέκφραστες σὰν κουκουβάγιες ποὺ ἀναπαύονται σὲ χαλάσματα. "Ὑστερα ἔγιναν ἄλλα πουλιὰ μὲ πολὺ δυνατὰ φτερά κι' ὕστερα μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ βροντές. Τίναξα τὸ κεφάλι μου μὴ μπορώντας νὰ τὶς ἀντέξω—κι ἄκουσα τὸν ἀντίλαλό τους νὰ χάνεται στὸν κάμπο. "Ὅταν ἔγινε ἡσυχία θυμῆθηκα. Στὰ εἴκοσι περίπου—ἢ κάπως γρηγορότερα—ἐρχόμασταν πάλι ἐδῶ. "Ὅχι μ' αὐτοκίνητο—μὲ ποδήλατα ἢ καὶ μὲ τὰ πόδια. Τέσσερις πέντε. Καμιὰ φορὰ εἶταν καὶ κοπέλλες μαζί μας. Περπατούσαμε ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια, κοιτάζαμε μακρὰ, μιλούσαμε δυνατὰ. Δὲ θυμᾶμαι νὰ...—προσπαθῶ νὰ ζωντανέψω καὶ νὰ στήσω μπροστά μου κάτι ἀπὸ τότε. Βλέπαμε, μιλούσαμε δυνατὰ, προσπαθούσαμε ν' ἀγκαλιάσουμε τὶς κοπέλλες. "Ὅχι, θυμᾶμαι καλά, δὲν ἦταν πουθενὰ ἡ μνήμη. Μὰ μπορεῖ καὶ νὰ 'χω ξεχάσει. Ἡ μνήμη μὲ τὰ χρόνια...Τὸ ἄκουσα πρὶν ἀπὸ λίγο, τὸ εἶπαν οἱ φίλοι. Χρησιμοποίησαν ἓναν τύπο, ὅπως γίνεται στὴ χημεία. Μὰ τότε...Θὰ πρέπει κι ὁ ἄνθρωπος νὰ 'ναι ἓνα σύνολο ἀπὸ τύπους χημικοὺς ποὺ ν' ἀκολουθοῦν σταθερὲς ἀντιδράσεις. "Ὡς ποῦμε $OH_2 - Na = Ka_2...$ —δὲν ξέρω πολλὴ χημεία, μὰ κι ἂν

ἤξερα δὲ θὰ 'θελα νὰ περπατάω σὰν μιὰ σειρὰ 'πὸ χημικὸς τύπους, δὲ μπορεῖ νὰ 'ναι αὐτοὶ οἱ λύπες μου, οἱ χαρές μου...

...Τώρα δὲν εἶμαι μὲ τοὺς φίλους στὸ κάστρο. Γυρίσαμε κ' οἱ τρεῖς στὴν πόλη ὕστερ' ἀπὸ μιὰ μέρα στὴν πατρίδα καὶ σκορπιστήκαμε. Τοῦτο τὸ δειλινὸ μὲ βρίσκει πίσω ἀπὸ ἓνα μεγάλο τζάμι καὶ πάνω ἀπὸ ἓνα ψηλὸ ποτήρι γεμάτο κονιάκ. "Ἐξω εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους δρόμους τῆς πόλης. Θυμᾶμαι τ' ἀπόγευμα στὸ κάστρο καὶ προσπαθῶ νὰ πάρω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τίς σκέψεις ποὺ μοῦ ἔφεραν τὰ λόγια τῶν φίλων γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μνήμη. Σκέφτομαι. Πίνω. Κοιτάζω ἔξω, ὁ δρόμος εἶναι γεμάτος κίνηση καὶ θόρυβο — ποὺ πηδοῦν ἀπὸ τὸ τζάμι καὶ μὲ τυλίγουν σφιχτά. Περνᾶνε ἀμέτρητα αὐτοκίνητα, μικρὰ μεγάλα. Κι ἄνθρωποι στὰ πεζοδρόμια — τόσοι πολλοὶ ποὺ θαρρεῖς κι ὅλη ἡ πόλη βγῆκε στοὺς δρόμους. Προσπαθῶ σ' αὐτὴ τὴν πλημμύρα ἀπὸ ἀνθρώπους κι αὐτοκίνητα νὰ βρῶ κάτι ποὺ νὰ 'χω κάποτε, ἀκόμη καὶ γιὰ μιὰ στιγμή, δεθεῖμαζί του. "Ἐναν ἄνθρωπο, ἓν' αὐτοκίνητο... Κοιτάζω ἔξω — βλέπω, ἀκούω... Ζαλίζομαι, ψάχνω λίγο ἀκόμη γιὰ κάτι δικό μου — τίποτε. "Ἀς φύγω. Μὰ πρῶτα ν' ἀδειάσω τὸ ποτήρι καὶ νὰ πληρώσω. Τρία. "Ἐνα ἐπιδέξιο χέρι μαζεύει τὰ χρήματα, καὶ τὸ ποτήρι σκουπίζει τὸ τραπέζι. "Ακούω στὸ μισόφωτο μιὰ λέξη ποὺ θυμίζει «εὐχαριστῶ». Σὲ λίγο βρίσκομαι ἔξω. "Ἐνας ὠκεανὸς ζωῆς γύρω μου — εἶμαι βυθισμένος μέσα του, ὅμως μιὰ παράξενη στεγνότητα μὲ τυλίγει καὶ δὲ μ' ἀφήνει νὰ βραχῶ. Περπατάω ἀργὰ μέσα σὲ πελώρια κύματα — ποὺ περνᾶνε πλάϊ μου ἅϋλα σὰν παραισθήσεις. "Ακούγεται μιὰ σειρήνα. Δυναμώνει καθὼς πλησιάζει κ' ὕστερα σβῆνει μέσα στοὺς ἄλλους θορύβους. Πυροσβεστική, ἀστυνομία ἢ νοσοκομειακό. Τρεῖς ὑποθέσεις ποὺ κάποια τους εἶναι σίγουρα σωστή. Πιθανότερο: νοσοκομειακό. Στὶς μέρες μας οἱ ἀρρώστιες εἶναι πολὺ περισσότερες ἀπὸ τίς πυρκαϊὲς καὶ τ' ἀδικήματα. Μ' αὐτὴ τὴ σκέψη νιώθω κάτι νὰ μὲ δένει μὲ τὸ γύρω ὠκεανό. Μιὰ γνώση — ποὺ δὲν κράτησε περισσότερο ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς σειρήνας. Κι ὅμως... βλέπω χαμόγελα ἀντίκρυ μου — νὰ 'ναι ἀπάντηση, νὰ 'ναι ἓνα στερεότερο δέσιμο: Δυὸ κοπέλλες. «Χαμογελάστε, παρακαλῶ! Γιατὶ ὄχι, χαμογελάτε κ' ἐσεῖς!» «Ἐγώ;» «Ναί, γιατί αὐτὸ τὸ πρόσωπο; Κ' ἐμεῖς εἴμαστε ἡ Μαίρη κ' ἡ Νανά, δὲ μᾶς θυμᾶστε;» «Δὲ σᾶς θυμᾶμαι; Μὰ πῶς! "Ἐνα

καλοκαίρι εκεί! Νά προχτές είμουν πάλι! Ξαναπήγα στο κάστρο!..» «'Ακριβώς, ένα καλοκαίρι εκεί...» «Μά, κορίτσια, με τέτοια ζωή έδω... Πρέπει νά ψαρέψει κανένας σέ μιὰ μνήμη πολὺ θολή!» «Χαριτωμένος, ὅπως πάντα. Μὰ τί γίνεται, δὲ θὰ κεράσεις τίποτε;» «Βέβαια! "Οχι ὁμως έδω... Νά βροῦμε ένα ἥσυχο, καθαρὸ μέρος. "Ενα κρασί σ' ένα ταβερνάκι... Νά 'ναι ἥσυχα... «Θαυμάσια! "Ακου, ψάρεμα στὴ μνήμη! Θὰ περάσουμε καλὰ ἀπόψε...».

Ναί, περνᾶμε καλά. Δὲν εἴμαστε πολλοὶ στὸ ταβερνάκι—κ' εἶναι ἀλήθεια πολὺ καθαρὸ. Τὰ κορίτσια ἔχουν πολλὰ νὰ ποῦνε καὶ σὲ μένα καὶ μεταξύ τους, ὅπως ὅλα τὰ κορίτσια τῆς γῆς. Κάθε τόσο ἔρχεται στὸ νοῦ τους ένα νέο γιὰ «κάποιον», γιὰ «κάποια». Κ' ὕστερα μιλάνε γι' ἄλλα πράματα—«γενικά». «Θυμοῦνται» μὲ μεγάλη εὐκολία. Θυμοῦνται ἀτέλειωτα. Τίς κοιτάζω καθὼς μιλάνε. Εἶναι ὁμορφες—μελαχρινές κ' οἱ δυὸ μὲ μεγάλα μάτια κι ἄσπρα δόντια. Μόνο ποὺ φωνάζουν κι αὐτὸ μοῦ θυμίζει τὸ δρόμο ποὺ ἔβλεπα πρὶν καὶ μὲ κρατᾷ μακριὰ τους. Θὰ 'θελα νὰ μὴν εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ τίς ἀκούω—νὰ ξεφύγω ἔντελως. Νά ἡ εὐκαιρία—τώρα ποὺ θημῆθηκαν κάτι τὸ «συνταραχτικό»: τὸν Χ.—καὶ τὴ Χ.— ποὺ εἶναι μπλεγμένοι σ' ἀπίθανες ἐρωτικές ἐπιπλοκές. «'Αλήθεια;» «Κι ἀκόμα!» «Σκέψου!» Τὰ δυὸ Χ εἶναι μονάχα Χ.—γιὰ γένα. Δὲν ἔχω νὰ πῶ τίποτε. Κι ἔτσι μπορῶ νὰ ξεφύγω. Μὰ θὰ θυμηθῶ ἐγὼ πρῶτα κάτι Χ γι' αὐτές. «Κορίτσια, δὲν ξέρω γιατί μοῦ 'ρχεται στὸ νοῦ ένα τοπίο ποὺ ἴσως δὲν ἔχω δεῖ ποτέ μου. Μιὰ σειρὰ λεῦκες. .» «'Αλήθεια;» «Κι ὁ Χ.—λοιπόν;». Μπορῶ νὰ φύγω, δὲν θὰ μὲ καταλάβουν. Νά θυμηθῶ ψάχνοντας γύρω ἀπὸ τὴ σπίνθα τοῦ κάστρου. Θυμᾶμαι ἀληθινὰ τὸ τοπίο μὲ τίς λεῦκες. Δὲν ξέρω πῶς μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ. Μὲ βοηθάει ὥστόσο νὰ κάνω λίγα βήματα. Βλέπω πρῶτα πῶς ἡ μνήμη ἔχει τρομαχτικὴ ἀνεξαρτησία. Θαρροῦμε πῶς εἶναι ὁλότελα δική μας, μὰ τίς περισσότερες φορές φεύγει ἀπὸ μᾶς σὰν τὴν 'Αθηνᾶ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δία, στέκεται ἀντίκρυ μας καὶ μᾶς κοροϊδεύει. Εἴμαστε, ὅπως τώρα ἐγώ, μὲ δυὸ ὁμορφες κοπέλες ποὺ πίνουν καὶ γελᾶνε. 'Εκείνη δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ τίς βλέπουμε. Ρίχνει μπροστὰ μας ένα πέπλο γεμάτο εἰκόνες. Τὸ τοπίο μὲ τίς λεῦκες—ποὺ δὲν εἶδαμε ἴσως ποτέ. "Η τὸ εἶδαμε σ' ένα βιβλίο—εἶν' ένα κομμάτι ξένο παρελθόν. Κι ἄλλες φορές ποὺ θέλουμε νὰ θυμηθοῦμε κάτι δικό μας φεύγει καὶ μᾶς ἀφήνει μὲ τίς

δυο κοπέλες που πίνουν, γελᾶνε καὶ μιλᾶνε ἀτέλειωτα.

«Ναί, ὁ Χ. — σηκώθηκε μισόγυμνος καὶ βγῆκε στὸ παράθυρο φωνάζοντας βοήθεια. Βρῆκε τότε ὁ ἄλλος εὐκαιρία καὶ τὸ ἔσκασε. Καὶ τὸ φίδι βέβαια ἦταν ψεύτικο...» «Σκέψου!» «Κι αὐτὸς δὲν ἔμαθε ἀκόμα τίποτε;» «Πῶς! Τελευταῖος, ὅπως γίνεται πάντοτε... Κ' εἶναι πιά τόσο ἀργὰ γι' αὐτόν! Τὴν ἀγαπάει τρελά!... Ἀκοῦς, Στέφανε, μόλις ἔμαθε πὼς ἐκείνη ἔχει φίλο, ὁ ἔρωτάς του φούντωσε... Πεθαίνει γι' αὐτή! Χτὲς μάλιστα...»

«Χτὲς» ὁ Χ. — ζήτησε σὲ γάμο τὴ Χ. — Μεγάλη μέρα γιὰ τὴ ζωὴ του. Καὶ μιὰ καὶ τὸ ἔφερε ἡ κουβέντα... Γιὰ μένα τί ἦταν τὸ χτὲς; Ἄς προσπαθῶ νὰ θυμηθῶ... Μὰ σὲ λίγο χωρὶς νὰ ἔχω φέρει στὸ νοῦ μου οὔτε μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὸ χτὲς, ἀκούω ἕνα σωρὸ ἄσκημους θόρυβους, ἕνα ἀντιπαθητικὸ μурμουρητὸ σὰ νὰ στριφογυρίζουν στενοχωρημένα σ' ἕνα μικρὸ κουτὶ ὅλα τ' ἀκάθαρτα πλάσματα τῆς γῆς. Νά, ὅπως θὰ πρέπει νὰ μурμούριζαν ὅλα ἐκεῖνα τ' ἀκάθαρτα πλάσματα ποὺ λένε οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων — φίδια, σαῦρες, κατσαρίδες... «Καὶ ὁ Πέτρος εἶδε σινδόνην...». Ἄσπρη, πιασμένη ἀπὸ τὰ τέσσερα ἄκρα τῆς νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἡ σινδόνη στάθηκε κοντά του — κι ὁ Πέτρος εἶδε τὴ ἔκρυβε. Ὁ Ἀπόστολος ἔσκυψε τὸ κεφάλι του κ' ἔκλεισε τὰ μάτια του. Δὲν ἔβλεπε πιά, μόνο ἄκουγε. «Ὅ,τι γίνεται τώρα καὶ σὲ μένα.

«Ποῦ τὸ ξέρεις, ὅσες εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο τους ἄταχτες γίνονται οἱ καλύτερες...». «Τὸ εὔχομαι, μὰ δὲν τὸ πιστεύω. Δὲ βοηθᾷ κανένας ἀπὸ τοὺς δυό τους... Τὸν καημένο τὸ Χ!»

Ὁ Χ. — μπορεῖ νὰ καταστρέφεται σήμερα — τούτη ἴσως τὴ στιγμή. Ἐγὼ ἀνέβλεψα. Ἔσπασα ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀμέτρητους τύπους, μιὰν ἀπὸ τίς πολλές ἑτοιμες ἀπαντήσεις ποὺ εἶχαν μικρύνει τὸν ὀρίζοντά μου — σὰ νὰ ἤμουν τόσον καιρὸ κλεισμένος σ' ἕνα πηγάδι. Μπορεῖ ἡ δικιά μου ἀπάντηση νὰ μὴν ἔχει «ἐπιστημονικὲς βάσεις». Μὰ σ' ἕναν κόσμο ποὺ ὅλα ἀλλάζουν κι ἀμέτρητα καινούρια πράγματα ἔρχονται καθημερινὰ σὲ φῶς εἶναι δύσκολο νὰ βρεθεῖ μιὰ μικρὴ θέση καὶ γιὰ τὸ δικό μου συμπέρασμα; Μὰ τί χρειάζεται — ὑπάρχει. Μέσα μου. Θὰ τὸ στήσω πάνω ἀπ' ὅ,τι ἔχω μαζέψει ὥς τώρα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη γνώση. Γιατὶ εἶναι μιὰ γνώση δική μου, μιὰ ἀπάντηση ποὺ δὲ βρῆκα πουθενά. Μόνο ποὺ ξέχασα νὰ τὴν πῶ. Νά, δὲν πιστεύω

πώς ή μνήμη χάνεται με τὰ χρόνια. Μπορεῖ καὶ νὰ δυναμώνει. Μ' αὐτὸ τὸ σμήνος ὅμως τὶς λευκὲς σινδόνες τὶς γεμάτες φίδια, σαῦρες, κατσαρίδες κι ἄλλα ἀκάθαρτα πλάσματα ποὺ μурμουρίζουν ἀνατριχιαστικὰ καὶ ποὺ εἶναι πιά, ἔτσι ποὺ ἔγινε ἡ ζωὴ μας, τὸ παρελθόν μας — ὅλα τὰ χτῆς — πὼς νὰ ξεχωρίσει κάτι ἡ μνήμη μας καὶ νὰ θυμηθοῦμε εὐκόλα; Τότε πρὶν ἀπὸ τὰ εἴκοσι δὲν εἶχε παρά μονάχα κάμποσες εἰκόνες, λίγα ὀράματα, μερικοὺς ἐφιάλτες...

Οἱ κοπέλλες μιλάνε τώρα σιγὰ — εἶπαν φαίνεται τὰ πολὺ «ζεστὰ» νέα καὶ ἠρέμησαν. Τὰ λόγια τους καὶ τὰ χαμόγελά τους γλυστρᾶνε μέσα μου καὶ ζεσταίνουν τὴν καρδιά μου. Θὰ 'θελα νὰ τὶς ἀγκάλιαζα καὶ τὶς δυὸ πολὺ σφιχτά. Νιώθω παράξενα χαρούμενος — σὰν ἓνας θαλασσοπόρος ποὺ βρῆκε ἓνα καινούριο κόσμο, καὶ τὸν κάνει δικό του. "Εχω τώρα τὸν κόσμο μου: δυὸ φιλικὰ γυναικεῖα χαμόγελα καὶ τὸ συμπέρασμά μου... — ἄς προσπαθῶ ὅμως νὰ θυμηθῶ τὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας μετὰ τὴ σινδόνη καὶ τ' ἀκάθαρτα πλάσματα... Βέβαια τὴ θυμᾶμαι — θαρρῶ πιά πὼς θυμᾶμαι πολὺ καλὰ! 'Αστεῖοι ποὺ ἦταν οἱ φίλοι μου στὸ κάστρο! "Όταν τοὺς δῶ... Φωνὴ ἀκούστηκε, λένε οἱ Γραφές, τὴ στιγμή πού ἡ σινδόνη στάθηκε κοντὰ στὸν Πέτρο καὶ τὸν πρόσταξε: «Σφάξε ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτὰ καὶ φάγε!» Κι ὁ Πέτρος ἀποκρίθηκε: «Κύριε, ποτὲ βέβηλο κι' ἀκάθαρο πλάσμα δὲ μπῆκε στὸ στόμα μου!» Μὰ ἡ τρομερὴ φωνὴ τὸν καθήλωσε: «"Όσα ὁ Θεὸς εὐλόγησε δὲ μπορεῖς ἐσὺ νὰ τὰ ὀνομάζεις βέβηλα!»

«Τοῦτο τὸ καλοκαίρι λέμε νὰ πᾶμε... Γίνεται νὰ σὲ βροῦμε ἐκεῖ;» «Ναί, ἂν τὸ κανονίσουμε ἀπὸ τώρα...». «Θαυμάσια! "Εχει ἐξαιρετικὴ θάλασσα...».

«Θάλασσα...». Κύριε, ἐπίτρεψέ μου νὰ Σὲ παρακούσω. 'Απὸ τοῦτο τὸ ταβερνάκι ἀφήνω τὶς βέβηλες ἴσως σκέψεις μου νὰ φεύγουν κ' ἴσως κάπου Σὲ συναντήσουν. Τὸ ξέρω εἶναι μοῖρα μας οἱ σινδόνες μετὰ τ' ἀκάθαρτα ζῶα αὐτὸ ποὺ ἐσὺ εὐλόγησες. Μὰ θὰ Σὲ παρακούσω καὶ θὰ διαλέγω τί θὰ γεύομαι. Θὰ προσπαθῶ νὰ ὑποτάξω τὴ μνήμη μου καὶ νὰ τὴν καθάρίσω. Εἶναι μιὰ δύσκολη ἄσκηση, μιὰ μάχη ποὺ τὴν ἀρχίζω μετὰ πολὺ μικρότερες ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ δυνάμεις. Μὰ πιστεύω, Κύριε, ἔτσι θέλεις τὸν ἄνθρωπο: ἀσκητὴ καὶ μαχητὴ. Θὰ προσπαθῶ νὰ μὴ βλέπω στίς σινδόνες μετὰ τὰ ἔρπετα — καὶ νὰ θυμᾶμαι μονάχα ὅ,τι θέλω: μερικοὺς ποὺ ἔφυγαν πρῶτα: παιδιὰ ποὺ παίξαμε λίγα χρόνια

μαζί — τὸν Ἡλία, τὸ Γρηγόρη, τὸ Λάμπρο... Τὴ γιαγιά, τὸν παπποῦ, τὸ Δημοστένη τὸ μηχανικό, τὸν κυρ—Θωμᾶ, τὸν κύριο Διονύσιο... Νὰ τοὺς θυμᾶμαι ἤρεμα κι ἀπλὰ σὰ νὰ ἔναι δίπλα μου ὅταν τοὺς ζητήσω ἀκόμα καὶ σ' ἓνα ταβερνάκι σὰν κι αὐτὸ ποὺ βρίσκομαι τώρα μὲ δυὸ κοπέλλες...

Π Ο Λ Ω Ν Ι Κ Η Π Ο Ι Η Σ Η

ZBIGNIEW HERBERT

Ἡ πέτρα

*Ἡ πέτρα
εἶναι μιὰ τέλεια δημιουργία
ποὺ ἰσοῦται μὲ τὸν ἑαυτὸ της
ὑπακούοντας στὰ ὄριά της,
γεμάτη ἀκριβῶς
μὲ μιὰ πέτρινη σημασία.
Αἰσθάνομαι βαρεῖα τύψη
ὅταν τὴν κρατῶ στὸ χέρι μου
καὶ τὸ εὐγενικό της σῶμα
τὸ διαπερνᾷ μιὰ ψεύτικη θερμότης.
Οἱ πέτρες δὲν μποροῦν νὰ ἡμερωθοῦν.
Στὸ τέλος θὰ μᾶς κοιτάζουν
μ' ἓνα ἤρεμο, παγερὸ βλέμμα.*

Μεταφραστὴς Γιώργος Α. Παναγιώτου

Τρία ποιήματα

1

ὅταν φθάσαμε στὸ τελευταῖο ὄριο ἀντοχῆς
καταμερίσαμε μὲ ἔνοχη ἀξιοπρέπεια τὶς εὐθύνες μας.
ἡ πρώην ζωτικότητα ἀναλώθηκε στὴν ἀπὸ κοινοῦ προσπάθεια
ποὺ λέμε συνήθως εὐσχημη λύση.
φροῦδες οἱ ἐλπίδες ποὺ ἀποθέσαμε
στὸν πανδαμάτορα χρόνο.
τὰ ρολόγια ἐξακολουθοῦσαν νὰ χτυποῦν
ὁμῶς ἡμεῖς εἴχαμε ζήσει ὅλο μας τὸ μέλλον.

2

ἐρημωμένα καφενεῖα ὅπου ἀναλώθημαν οἱ ὥρες μου
σκέφτομαι ἀπόψε τὸ πνεῦμα ποὺ παραδώσατε
μέσα στὸ θόρυβο μιᾶς πετρελαιοκίνητης μπετονιέρας.
ἐσένα κορίτσι σκέφτομαι
μὲ τὴ μεγάλη ραφὴ στὸ στομάχι
ποὺ ξέχασες φεύγοντας τὸν μικρὸ σου καθρέφτη.
μὰ προπαντὸς ἐσᾶς
ἐσᾶς, παλιοί μου φίλοι, σκέφτομαι
ποὺ ἀπόψε ἀλληθώρισα γυρεύοντας
τὰ πρόσωπά σας στὶς παλιὲς φωτογραφίες.

3

ὅταν ἐγκαταλείπατε λάθρα τὸ σπίτι μας
γιατὶ πνίξατε στὴ φυγὴ σας τὸν μικρὸ ἀλέκτορα;
γιατὶ θέλατε σώνει καὶ καλὰ
τὸ ἔγκλημά σας νὰ χαρακτηριθεῖ εἰδεχθές;
μὰ προπαντὸς τί θέλατε ἀργότερα
ἐκεῖνες τὶς ἐφέσεις ἐπὶ ἐφέσεων;
χαίρομαι εἰλικρινὰ τὴν πεποίθησή σας
εἰς τὸν πρότερον ἔντιμον βίον σας.

Ὁ ποιητὴς Ἄρης Ἀλεξάνδρου

Ὁ Ἄρης Ἀλεξάνδρου ἀποτελεῖ ἤδη τὴ ζῶσα μαρτυρία τῆς ἐποχῆς του. Ἐχει κατορθώσει ν' ἀποφλοιώσει τὸ ἐπικαιρικὸ καὶ νὰ δώσει στὴν προσωπικὴ του περίπτωσι τὴ λάμψη μιᾶς διάστικτης ἀπὸ ἀνθρώπινη οἰμωγὴ ἐρήμου. «Ἡ περίπτωσί του», γιὰ ν' ἀντιγράψουμε δικές του σκέψεις, «εἶναι ἡ τυπικὴ περίπτωσι τοῦ διανοομένου, ποὺ νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ἐνταχθεῖ σὲ μιὰ ὁμάδα, νὰ ἀγωνιστεῖ γιὰ μιὰ ἰδέα, γιὰτὶ πιστεύει πὼς μόνον ἔτσι θὰ πραγματώσει τὸν ἑαυτό του». Οἱ ἀνυποψίαστοι λένε τὸ ναί, ἐντάσσονται καὶ προχωροῦν ἥσυχοι κι εὐτυχεῖς, δορυφοροῦντες καὶ δορυφορούμενοι, χαμένοι μέσα στὶς ἰσόπεδες διαβάσεις τῆς ἱστορίας. Τὸ ἀδιέξοδο δὲν προορίζεται γι' αὐτούς, ἀλλὰ γιὰ τοὺς στιγματισμένους, τοὺς διάτρητους ἀπ' τὴν ἀργὴ διήθησι ποὺ συμπαρακολουθεῖ τὴν ἴδια τους τὴ φύσι κι ἔχουν τὸ θάρρος νὰ τὴν ἀρθρώσουν σὲ λέξεις. Τὸ σκάψιμο ἀνήκει σὲ ὅσους αἰσθάνονται κάποτε πὼς «Ἴσως νάχουμε φτάσει σὲ μιὰν ὥρα—Ποὺ μᾶς λείπει ξανὰ—Ἡ πρώτη ἀρχὴ—καὶ πρέπει νὰ γυρίσουμε σ' ἓνα ὑλικὸ δίχως ὀνόματα—Σὰν τὴν ἀνώνυμη ζωὴ μας». Ὡσπου νὰ φτάσουν ὅμως στὸ τέρμα θὰ πληρώσουν. Τὸ χρονικὸ αὐτῆς τῆς πληρωμῆς καὶ τῆς ἀποκαθήλωσης ἀποτυπώνει τὰ στίγματά του καὶ στὴν ποίησι τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅταν ξαφνικὰ αἰσθάνεται πὼς βαθμηδὸν ἄρχισε νὰ ἀποκολλᾶται ἀπ' τὶς συντεταγμένες τῶν ἰδεῶν καὶ νὰ μιλάει «στὴν πῆλινη καρδιά» του. Ἀντίθετα, «ὅλα πᾶνε κατ' εὐχὴν», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος «γι' αὐτοὺς ποὺ πιστεύουνε σὲ κάτι καὶ παραμένουνε πιστοί, ὅλα πᾶνε καλὰ γιὰ τοὺς ὑμνωδοὺς τοῦ Ὑψίστου λόγου χάρι, γιὰ τοὺς ἀγιογράφους ποὺ πρὶν πιάσουν τὴν πέννα ἢ τὸν χρωστήρα τους, προσεύχονται στὸν Κύριο καὶ τοῦ ζητᾶνε νὰ τοὺς χειραγωγῇ σιτὸ ἔργο τους. Ὅλα πᾶνε καλὰ γι' αὐτοὺς ποὺ κατάφεραν νὰ πιστέψουν πὼς οἱ φορεῖς τοῦ ἰδανικοῦ τους εἶναι τέλειοι καὶ ἀναμάρτητοι. Ὅταν ὅμως ὁ φορέας δὲν εἶναι ὁ Ἰησοῦς, μὰ ἄνθρωποι σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅταν πηγὴ γνώσεων καὶ σοφίας δὲν εἶναι τὰ θεόπνευστα Ἱερὰ Γράμματα, μὰ ἐγχειρίδια Πολιτικῆς Οἰκονομίας, κι ὅταν—τὸ σπουδαιότερο—ὁ ἐπίδοξος πιστὸς εἶναι ἄνθρωπος σὰν τὸ Μαγιακόβσκη, τότε τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα» χάνει κάθε νόημα καὶ δὲ θέλεις πιά νὰ «ἀνακατατάσσεις ἰδέες παρμένες

λώνει, δὲν ἀπλώνει γύρω του συρματοπλέγματα. Γίνεται τραγούδι, θλίψη, δημοτικοφανὲς νανούρισμα. Στὴν πρώτη του συλλογὴ «Ἀκόμη τούτη ἡ ἀνοιξη» (Ἀθήνα, 1946) ἐπιβιώνει ὁ στέρεος κόσμος μιᾶς ἀμέριμνης πίστεως. Ἀνυποψίαστη ἐμπιστοσύνη στὰ ἰδανικά του, ἐπίμονη περιδίνηση στὸ πρόσφατο παρελθόν, τὰ χαμένα ὄνειρα, τὶς αὐριανὲς ἐλπίδες. Ὁ στίχος ἰσορροπεῖ ἀνάμεσα στὸ δημοτικὸ τραγούδι (Κοιμήσου μέρα κόκκινη τῆς ἀνοιξης ἀχείλι—πῶχες τὸν ἥλιο στὴν καρδιά τῆς λευτεριάς στὰ μάτια—καὶ σὲ παينάει τὸ δειλινὸ καὶ σὲ ζουλεύ' ἡ αὐγούλα) καὶ τοὺς μοντέρνους στίχους τοῦ συρμοῦ (Χορεύει ἡ νύχτα μὲ τ' ἀγέρι—χορεύει μιὰ πλεξούδα φεγγαριοῦ—στὸ στῆθος τῆς θάλασσας). Ὁ προσωπικὸς ὅμως στίχος, αὐτὸς ποὺ δὲ θὰ μείνει μόνο σὲ μιὰ φραστικὴ περιχαράκωση τοῦ συναισθήματος, ἀλλὰ θὰ συμπυκνώσει τὴν πυράκτωσή του, σπάνια ἀκούγεται, ἐκτὸς ἀπὸ ὠρισμένα προμηνύματα :

Κι ἂν τώρα φορὲς - φορὲς βυθίζουμε τὸ βλέμμα στὴ κλαμένη ἔρημο
 ἂν οἱ σταγόνες τῆς βροχῆς μετράνε τὰ κρυφὰ δάκρυά μας
 ἂν ξεσφίγγουμε τὴ γροθιά γιὰ νὰ χαϊδέψουμε ὅσο γίνεται πιὸ ἀπαλὰ
 [ἓνα γινώριμο τοπεῖο ποὺ χάσαμε
 εἶναι ποὺ βάλαμε καὶ πάλι τὰ ὁδοφράγματα στὴν πορεία μας
 εἶναι ποὺ πῆδηξε προχτές τὸ εἶδωλο στὸ χῶμα.

(«Χτὲς»)

Ἡ ἀποφασιστικὴ ὅμως στιγμὴ στὴν ποίησή του σημειώνεται μὲ τὴ συλλογὴ «Ἄγονος γραμμὴ» (Ἀθήνα, 1953). Ὑπάρχει ἐκεῖ «σὰν τεθλασμένη πυρετοῦ» πετρωμένη ἢ συνεχῆς ὀλίσθησή του πρὸς τὴν ἀπομόνωση, «ἀναπότρεπτη σὰν τὴν αὐγὴ», ἡ ἐνστικτώδης προσπάθειά του νὰ ξανακοιτάξει σ' ἓνα πρόσωπο τόσο καθαρὸ «σὰ νόμισμα π' ἀφήνουνε στὶς ράγιες τὰ παιδιὰ—καὶ τὸ παίρνουν καθαρὸ—μόλις περάσει ἡ νύχτα». Ἡ ζωὴ του ὡς τὸ 1958 εἶναι μιὰ διαρκὲς δοκιμασία στὶς ἐξορίες καὶ τὶς φυλακές, ποὺ τὸν ὁδηγεῖ σὲ μιὰν ἀνηλεῆ ἐνδοσκόπηση καὶ ἀναθεώρηση. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἔρημος ποὺ συνεχῶς ἀνασκάπτει καὶ ἀνακαλύπτει εἶναι ποὺ περισσότερο φοβᾶται, γιὰτὶ ὅλο καὶ πιὸ πολὺ τὸν ἀποκολλᾷ ἀπ' τὴν ὁμάδα, πρὸς τὴν ὁποία μὲ πραγματικὸ ἐρωτικὸ ζῆλο εἶχε ἀφοσιωθῇ. Ὅταν οἱ πρῶτοι παροξυσμοὶ θάχουν ἐξασθενήσει, θ' ἀποκαλέσει αὐτὴ τὴν ἱεραποστολικὴ ἀφοσίωση ληστεία. «Ἀφησα καὶ ληστεύτηκα μιὰ ἑπταετία—Ὅχι πὼς μὲ λήστεψε τούτη ἡ φυλακὴ—Ἀπὸ χίλιες τώρα κι ἄνω χιλιετηρίδες—Ἀπὸ κτίσεως τῆς πρώτης κατοικήσιμης σπηλιᾶς—Ληστεύουμε μονάχοι τὴ μικρὴ ζωὴ μας». Πρὸς τὸ

παρὸν σπαράσσει καὶ διαπορεῖ: «Πῶς τὰ κατάφερα στ' ἀλήθεια—Νὰ μὴ μοῦ φτάνει τ' ὄνομα ποὺ δώσανε στὸ φῶς». "Οτι πίσω ἀπ' αὐτοὺς τοὺς στίχους, ποὺ ἔχουν τὴ λιτότητα καὶ τὴν παρθενικότητα συνάμα τοῦ σύγχρονου τραγικοῦ, ἐνεδρεύουν ὁ σπαραγμὸς κι οἱ τύψεις, ἴσως, γιὰ τὶς βαθμιαῖες μεταμοσχεύσεις, εἶναι φανερό. Ἡ ταλαιπωρία τοῦ ἀπ' τὶς δοκιμασίες τῆς φυλακῆς καὶ τῆς ἐξορίας στέκει, θαρρεῖς, πάντα σὰν ἀφόρμηση, ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐξουθενώνει εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ του λεηλασία, ἡ ληστεία τῶν ἡμερῶν του, μιὰ γεύση πικρὴ γιὰ τὴ χαμένη ἐπταετία τῆς ζωῆς του. Εἶναι ἓνας ἀγῶνας ρευστός, ποὺ κατορθώνει ὅμως ν' ἀποχρωματίζεται καὶ ν' ἀποκαθαίρεται ἀπ' τὰ πρωταρχικὰ στρώματα τῆς πραγματικότητας καὶ νὰ μεταποιεῖται σὲ μιὰν ὁδύνη ἐνόργανη. Κι οἱ στίχοι του, ὅταν τοὺς διαβάξεις, ἔχεις τὴν αἴσθηση πὼς εἶναι σκαμμένοι μὲ τὰ χέρια μέσα στὰ μπουντρούμια τῆς φυλακῆς, αὐτοφυῆ πετρώματα τῆς ἐξορίας καὶ τῆς μοναξιᾶς ποὺ βαθμηδὸν μετακενώνονται σὲ λέξεις συντεταγμένες σὲ στίχους. »Τὶς νύχτες σκάβαμε κρυφὰ—Μιὰν ὑπόγεια σήραγγα—Μ' ἓνα σουγιὰ μ' ἓνα πηροῦνι μὲ τὰ νύχια—Σκάβαμε τὶς πέτρες—Ξέροντας πὼς θὰ φτάσουμε—τὸ πολὺ ὥς τὴ θάλασσα.—Κι ὅμως μᾶς εἶτανε ἀνάγκη—Νὰ βλέπουμε τὰ χέρια μας νὰ ζοῦνε—Μοῦ εἶτανε ἀνάγκη—Νὰ βλέπω πὼς κοντεῦω πόντο - πόντο—Νὰ σὲ φτάσω». Ἡ ποίησή του, πράγματι νομιμοποιεῖται συνεχῶς σὰν μιὰ ζωτικὴ ἀνάγκη γιὰ ὑπαρξή, συνομιλία μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὸν ἥχο τῶν ἐσωτερικῶν κακοήθων ὀγκῶν ποὺ διαρκῶς κατολισθαίνουν καὶ μετατοπίζονται, καὶ γίνονται κραυγὴ τοῦ ζώου μὲς τὴ χαοτικὴ ἔρημο τῆς νύχτας. Μὲ μιὰ σπάνια ὕσφρηση τοῦ ἀντιποιητικοῦ, στὸν τόνο μιᾶς καθημερινῆς συνομιλίας σὲ ἔξαψη ὅμως πυρετοῦ, μὲ ἐκφραστικὴ λιτότητα παρὰ τὴν κάποια ἐκτατικὴ ροπὴ τῶν ποιημάτων του, δημιουργεῖ κι ἀποκαλύπτει συνεχῶς—κι ἄς μὴ τὴν ὀνομάζει πουθενὰ—τὴν ἔρημη χώρα τοῦ μ' ἓνα «οὐρανὸ λαβωμένο», «δρόμους ξεκληρισμένους», «σταματημένα τὰ καράβια», «ἥλιο κουρεμένο», «ἀέρα πούγινε σκουριασμένη μηχανὴ μικροκουρείου», «συρματοπλέγματα ποὺ μᾶς κλείνουν γύρω - γύρω» κλπ. Τὸ οὐσιαστικώτερο ἐπίτευγμα εἶναι, πὼς ἡ μεγάλη οἰκείωσή του—ψυχικὴ καὶ ιδεολογικὴ—μὲ τὸ Μαγιακόβσκη δὲν τὸν ὁδήγησε ποτὲ σὲ μεγαλόστομους ποιητικούς καὶ λεκτικούς διαξιφισμούς. Ἀντίθετα, τοῦ χρησιμεύει γιὰ νὰ φτάσει σὲ μιὰ ἰδανικὴ μετουσίωση τῶν διδαγμάτων τῆς ποίησής του, σὲ μιὰ καθαρῶς προσωπικὴ χρῆση τῶν ὁποίωνδήποτε λέξεων γιὰ ποιητικούς σκοπούς, μακριὰ ἀπὸ λυρικές καθιζήσεις καὶ φραστικούς αἰφνιδια-

σμούς. Σκυμμένος πάντα μέσα του και με τὸ πόδι στὴν καρδιά διαχέεται μαζί της σὲ λέξεις ποὺ «ἔχουν τὴ σφραγίδα τῶν δοντιῶν—Σ' ἓνα ξεροκόμματο». Ὁ κόσμος τῶν πραγμάτων ποὺ τὸν περιβάλλουν (τὸ κελλὶ τῆς φυλακῆς, ἡ αὐλή, τὰ συρματοπλέγματα, ἡ μέρα κι ἡ νύχτα, ὁ οὐρανὸς κι ἡ θάλασσα κλπ.) μετασχηματίζονται σὲ σύμβολα, τὰ ὁποῖα ἐξεικονίζουν τὴν παράλληλη πορεία του πρὸς τὸ ἐκούσιον πάθος. Γράφει στημένος πάντα με τὸ πρόσωπο στὸν τοῖχο, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴ ἢ τὴν ἀναστολὴ τῆς ἐκτελέσεως, στὰ παράθυρα τοῦ αὐτοχειριασμοῦ.

Δὲν ἔμεινε κανεὶς ναρθεῖ νὰ μᾶς συστήσει.
Κι ὅμως εἶμαι σίγουρος
Πὼς ἂν κάνω καὶ σοῦ στείλω μιὰ φρεσκοκομμένη φλούδα πεύκου
Θὰ θυμηθεῖς ἀμέσως τὸ γραφικὸ μου χαρακτήρα.
Πρόσεξε τὸ ὄμικρον
Εἶναι σὰν μπούκα περιστροφῆς.
Κοίταξες μέσα της βαθιὰ
Τὴν τελευταία νύχτα
Λοιπὸν μὴν ἀμφιβάλλεις. Πρέπει νὰ με ξέρεις
Ἔχω κι ἐγὼ κοιτάξει μέσ' τὰ μάτια
Λογῆς - λογῆς μονόφθαλμους.

(«Ἀλεξανδροστροῖ»)

Τὰ σήματά του ἀποκρυπτογραφοῦνε ἀκόμα τὶς διακυμάνσεις μιᾶς ἀπογοήτευσης ποὺ διατηρεῖ ὅλη τὴν ἔνταση καὶ τὴν ποιότητα τῆς πραγματικῆς. «Ἡ ἔνταξη, ἡ προσκόλληση», γράφει στὴ μελέτη του γιὰ τὴν αὐτοκτονία τοῦ Μαγιακόβσκη, «εἶναι ἓνα εἶδος ἔρωτα! Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ τύφλωση τῶν πιστῶν καὶ τὸ μῖσος τῶν ἀπογοητευμένων». Τὸ καθαρὸ ὅμως μῖσος δὲν ἔχει ἀκόμη κυριαρχήσει, θὰ ὀλοκληρωθῇ με πληρότητα στὴν «Εὐθύτητα ὁδῶν». Στὴν «Ἄγωνα γραμμῆ» καταγράφεται ἡ βαθμιαία ἀποκάθαρση, ἡ αἴσθησις τοῦ καθολικοῦ κενοῦ, ἡ πάλῃ κι ἡ ἐπίγνωση τῶν ἀλλεπάλληλων δονήσεών της, ἡ ἀπόγνωση: «Σ' ὅλες τὶς γωνίες—μᾶς ζητᾶν τὸ πρόσωπό μας.—Τὸ μόνο ποὺ μᾶς ἔμεινε—Εἴν' ἓνα σπασμένο τζάμι». Ἡ πληγὴ χαίνει πάντοτε. Σ' ὅλη τὴν «Ἄγωνα γραμμῆ» ἔχει ἀφήσει τὰ στίγματά της «σὰν τεθλασμένη πυρετοῦ». Στὸ ποίημα «Ἐπιστροφή», σ' ἓνα στίχο ἀσθματικὸ, θὰ πάρει τὶς διαστάσεις τοῦ χαοτικοῦ:

Ἔτσι ποὺ γυρίσαμε
Γιαλίζουν οἱ ράγιες στὸ σκοτάδι
Ἀπ' τὴν πολλὴ σιωπὴ
Ἔτσι ποὺ γυρίσαμε
Βρήκαμε τοὺς εἰσπράκτορες σφαγμένους

Καὶ τὸ πεντακοσάρικο γιὰ τὸ εἰσιτήριο
 Θὰ μᾶς περισσεύει
 Καὶ τὰ τέσσερα χρόνια
 Γι' αὐτὸ πὺν λέγαμε ζωὴ μας
 Θὰ μᾶς λείπουν
 Ἔτσι πὺν γυρίσαμε κι οἱ δρόμοι προχωρᾶνε
 Τετραγωνίζοντας τὴν ἄδεια πολιτεία
 Σὲ πένθιμους φακέλλους
 Κι αὐτὸς ὁ ἄστρυφύλακας περνάει καὶ χασμουριέται
 Θεέ μου! ἄς μίλαγε τοῦλάχιστον αὐτὸς
 Κι ἄς μοῦ ζητοῦσε
 τὴν ταυτότητά μου.

(«Ἐπιστροφὴ»)

Ἡ ἐσωτερικὴ ὁμως ἔρημος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀποκόλλησης ἀπ' τὴν ὁμάδα, ἀπ' τὸ παρελθόν. Εἶναι δηλαδὴ ἐπιγέννημα, δὲν συμβιοῖ μὲς στὸ αἷμα τοῦ ποιητῆ, πού, ἀντίθετα, τόσο περισσότερο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἐπαφῆς μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὸν ἔρωτα, μὲ τὴ ζωὴ. Ἡ ζεστασιὰ αὐτῆς τῆς ἐπαφῆς δὲν ἀποτελεῖ μόνον φυσικὴ συνέπεια τῆς ψυχικῆς ἀποδιοργάνωσης πὺν στὰ ἐπ'ἀλλάλληλα στρώματά της διαβάζουμε τὸ χρονικὸ τῆς ἀποστασίας, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀναπότρεπτη ἀνάγκη. Τὶς συντεταγμένες τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀδυσώπητων προσωπικῶν φορέων τοὺς θὰ ἀντικαταστήσουν οἱ ἀπλοὶ κι ἀνώνυμοι ἄνθρωποι πὺν ἐξακολουθοῦν νὰ ληστεύουν τὴ ζωὴ τοὺς μὲ τὸ χαμόγελο τῆς πίστεως ἢ τὴν πικρία τῆς μοναξιάς. «Εἴθελε νὰ ζήσει—ὅσο θέλουμε καὶ μεῖς—Κι ὁμως τὸν σκοτώσανε—εἶχε ἓνα χαμόγελο—Σὰν τὴ στιγμὴ πὺν στρίβω τὴ γωνιά—Καὶ βλέπω φῶς—Στὸ παράθυρό σου—Κι ὁμως τὸν σκοτώσανε.—Μπόρεσε καὶ δέχτηκε πὺς θὰ τὸν ξεχάσουμε—ὅπως ξεχνᾶς μιὰ πέτρα πὺν κρατᾷ τὸ σπῖτι σου—Κι ὁμως τὸν σκοτώσανε». Ἡ συνομιλία τοῦ μαζί τοὺς γίνεται σ' ἓνα τόνο ἀπολογίας καὶ συμπάθειας. Ἀκόμα κι ἡ παρουσία τῆς γυναίκας δίνει ἀφορμὴ ὄχι μόνον νὰ ὀλισθαίνει σ' ἓνα ὕλικὸ λέξεων φορτισμένων μὲ συγκρατημένη διάχυση, ἐκτονωμένων ἀπ' τὴν κάποια τραχύτητα τῆς ποιητικῆς τοῦ γλώσσας καὶ νὰ τονίσει τὴν πλήρη κατάφασή του «Θὰ σὲ βρῶ.—Ὅπου πατᾶς—Πέφτουν πράσινα φύλλα» ἢ νὰ διασώσει κάτι ἀπ' τὸ παρελθόν τοῦ «Λέω νὰ κλείσω τὰ παντζούρια—Μήπως καὶ μείνει τίποτα ἀπ' τὸ σούρσιμο τῆς χτένας στὰ μαλλιά σου—Ἀπ' τὸν ἰδρώτα τῆς μασχάλης—Λέω ν' ἀνεβάσω τὸ φυτίλι—μὴ μοῦ χαθεῖ ἡ φωνή σου», ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξομολογηθῇ, νὰ ἐπικολλήσει μὲ τίτλους ποιημάτων, μὲ στίχους, μὲ λέξεις τὰ ἐπὶ μέρους σημεῖα τοῦ ὁδοιπορικοῦ του. Κι ἐκεῖ πὺν οἱ «παρμένες

ἀπ' τὰ βιβλία ιδέες» είχαν απόλυτη κυριότητα, μιὰ νέα αἴσθηση τῆς ζωῆς παίρνει τὴ θέση τους, πὺ εἶναι ἐπίμονη καὶ ὅλο μὲ διάφορη μορφή ἐπανεμφανίζεται καὶ ἐνσφηνώνεται σὲ στίχους. «Περιμένουμε κάποιον—Νὰ μᾶς μάθει πῶς σφυρᾶνε οἱ καλαμιές στὰ δάχτυλα τ' ἀνέμου—Πῶς γίνεται ξανὰ ἡ μέρα μέρα καὶ τὸ ἄστέρι ἄστέρι». Ἡ ἀσφυξία τοῦ λογικοῦ καὶ τῶν προκαθορισμένων ιδεῶν τὸν ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ζωὴ «ἀπ' τὴν ἀρχή», «σ' ἓνα ὑλικὸ δίχως ὀνόματα—Σὰν τὴν ἀνώνυμη ζωὴ μας». Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀνώνυμη ζωὴ θ' ἀναζητήσῃ τὴν καινούργια του ἐξόρμηση. Τὸ συνεχὲς σφυροκόπημα κάποτε διαφεύγει τὸν κλοιό, βουλιάζει πιδ βαθιὰ στὶς στέρρες καὶ γνήσιες ρίζες καὶ σὰν τὸ νερὸ πὺ ἀναβλύζει ἀπ' τὴν πηγὴ ἀρχίζει—ἂν τὴν ἀρχίσει—τὴν πρώτη προσπάθεια γιὰ τὴ διέξοδο.

Καὶ λοιπόν, ἀνοίξουν δὲν ἀνοίξουν οἱ συγκοινωνίες
Ἴσως θὰ πρέπει νὰ τὸ δοῦμε
Πῶς ἡ πρώτη ἀρχὴ βρίσκεται δῶ μέσα
Τὸ ὑλικὸ πὺ ψάχνεις τόσα χρόνια τὸ πατᾶμε σὲ κάθε μας
βῆμα
Σ' αὐτὴ τὴ λάσπη πὺ σκορπάει γιὰτὶ δὲν ἔχει μήτε φλούδα
μήτε κόρα ψωμιοῦ
Σ' αὐτὴ τὴ λάσπη πὺ δὲν εἶναι μήτε κἂν δροσερὴ
Νὰ τὴν περπατήσω δίπλα στὸ ποτάμι μ' ἓνα κλαδί πὺ
σπᾶς λίγο - λίγο
Σ' αὐτὴ τὴ λάσπη θὰ πρέπει νὰ ζυμώσεις καὶ θὰ πικρίσει
ἀπ' τὸ σύρμα πὺ θὰ μπηχτεῖ στὰ νύχια σου
Π' ὅμως τῆς φτάνει λίγος ἥλιος
Καὶ θὰ πετρώσει ἀποχτώντας ἓνα βάρος τόσο εἰδικὸ
Ὅση πυκνότητα θὰ πρέπει νᾶχει ἡ σφαίρα
Μέσα στὴν καρδιά

Ἴσως—ἂν ἀρχίσουμε.

(«Ἴσως μὲ τὸν ἥλιο»)

Ἐπιμείναμε πολὺ στὴν «Ἄγωνα γραμμὴ», γιὰτὶ πιστεύουμε πῶς ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ καμπὴ τῆς ποίησής του. Τὴ συλλογὴ αὐτὴ ἀκολουθεῖ ἡ «Εὐθύτης ὁδῶν» (Ἀθήνα, 1959). Ἐδῶ διαπιστώνουμε τὴν ἀποκρυστάλλωση τῆς ὅλης πορείας του. Ἐκεῖνο πὺ στὴν προηγούμενη συλλογὴ ἦταν ἀκόμη ἐν ἐγρηγόρσει καὶ ρευστό, γεμάτο ἀπ' τὶς δονήσεις τῶν ρωγμῶν κι ὁδηγοῦσε σὲ στίχους καίριους μὲ ἔντονη τὴ διαπύδηση τοῦ τραγικοῦ, τώρα ἔχει ἀποσαφηνισθῇ. Ἡ ἀλλαγὴ πορείας ἐκεῖ ἦταν πάντοτε ἐν-στικτώδης, ἐνόργανη, διαλυτικὴ σὰν τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ἀπόγνωση: «Μέσ' τὴν ὁμάδα εἶμουν—Ἄχρηστος πάντα—Σὰν ἓνα σὰν—Γιὰ τὴν ὁμάδα εἶμουν—Ὑποπτος πάντα—Σὰν τὴν

ἀλήθεια». Ὁ ἄλλοτε δολιχοδρομῶν στὶς ἐσωτερικὲς τοῦ κρύπτες ἔχει ὅλη τὴν ἄνεση τώρα νὰ ἀντικειμενοποιήσῃ τὸ πάθος τοῦ καὶ νὰ εἰρωνευτῇ, νὰ σαρκάσῃ, νὰ σκοπεύσῃ ἄμεσα. Ἐχει περάσει πιά στὴν ἀπέναντι ὄχτη κι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ πυροβολήσῃ, ὅχι νὰ κλάψῃ. Αὐτὸς ὁ σαρκασμὸς πολλὰς φορὲς δὲν κατορθώνει νὰ ἀναρριχηθῇ πέρα ἀπ' τὴν ἀμεσότητα τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ ἐπικαιρικοῦ καὶ διοχετεύεται σὲ στίχους μὴ νομιμοποιημένους πάντοτε:

Κάθε κεφάλι στρογγυλὸ τοῦς εἶναι ἀπαράδεκτο
 Σὰν κοτρώνα μέσα στὸ χυλὸ τους.
 Φτάνει μονάχα νὰ τοῦς πεῖς: «Τὰ συρματοπλέγματα ἀγκυλώνουν»
 Γιὰ νὰ σοῦ κοτσάρουνε ἀμέσως χρυσοποίκιλτα γαλόνια.
 Μὲ σταυροὺς ἀγκυλωτοὺς
 Ὅσο γιὰ τοῦς ἀντίθετους
 Μόλις σ' ἀκούσουνε νὰ λὲς γιὰ κόκκινα γαρύφαλα
 Σὲ βλέπουν νὰ κρατᾷς ὅλα τὰ σφυροδρέπανα τοῦ κόσμου
 Κι αὐτοὶ καὶ κεῖνοι
 μᾶς πολτοποίησανε
 Μᾶς ἔχουν κάνει—τὸ λαό!—
 Μιὰ μάζα εὐκολομάσητη
 Γλυώδη
 Σὰν μπάμιες καζανιοῦ

(«συνομιλῶ ἄρα ὑπάρχω»)

Παράλληλα ὅμως εἶναι ἀρκετὰ διαφανὲς, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ὀλοκληρωτικὴ τοῦ ἀπαγκίστρωσης καὶ τὴν ἀποκατάσταση μιᾶς κάποιας ἡρεμίας, ἡ τάση τοῦ πρὸς ἀποκόλληση ἀπ' τὴν ποιητικὴ γλώσσα τοῦ παρελθόντος, πρὸς ἓνα αἰσθητισμὸ μὲ καβαφικὲς ἀποκλίσεις. Οἱ στίχοι δὲν σπονδυλώνονται πάντοτε σὲ μιὰ «ἀπ' τὴν ἀρχὴ» συγκόλληση ἐνὸς ἄτακτου ὕλικου λέξεων, σφυρηλατοῦνται, περνοῦν ἀπ' τὸ διυλιστήριον τοῦ ἐκλεκτισμοῦ. Πρόκειται, ἴσως, γιὰ μιὰ πορεία πὺν ὁδηγεῖ στὴν «ἐξοδο κινδύνου» ἢ, ἀντίθετα, σὲ ἀδιέξοδο. Νιώθεις πιά φανερὰ πὺν οἱ ιδέες ἀγαλματοποιήθηκαν σὲ ποιήματα, οἱ λέξεις «συνετάχθησαν» σὲ στίχους, πὺν ὁπωσδήποτε διατηροῦν πάντοτε τὴν πειστικότητα, ἀφήνουν ὅμως, ὕστερα ἀπ' τὴν «Ἄγωνα γραμμῆς», τὴν αἰσθησι μιᾶς ἀπουσίας ἐκρήξεων. Ἡ, νομιμοποιημένη ἔστω, καβαφίζουσα μυθολογία, προσαρμοσμένη στὶς δικὲς τοῦ προθέσεις καὶ τὴ δίψα γιὰ ἐλευθερία, γιὰ ἀποτίναξη τῆς πολτοποίησης καὶ τῆς εὐθυγράμμισης, εἶναι φανερὴ. Φανερὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ κάποια ροπὴ πρὸς ἐπιγραμματοποίηση, πρὸς λεκτικὸς καὶ ποιητικὸς ἀκκισμούς. Ὅταν ὅμως ἡ ματιά τοῦ ἐπανερχεται στὸν

πρῶπο πηλὸ τῆς ποίησης καὶ τῆς ζωῆς, τότε ξαναβρίσκει ἡ γλώσσα του τοὺς γνώριμους ἦχους της.

Χαμογελᾷς;

“Ο,τι κι ἂν λές, ἐγὼ θὰ συνεχίσω κουβαλώντας.

“Αν ἔχεις μνήμη θὰ τὸ νοιώθεις τώρα δὲ πού σοῦ μιλῶ

Πὼς τούτη ἡ ληστεία ἡ ἀναβολή

Κυκλοφοροῦσε κάποτε μέσ’ στὶς κατακόκκινες τὶς ζωντανές σου φλέβες

Καὶ τὴν εἶχες ὀνομάσει

ὅπως ἐγὼ

ὅπως καὶ ἄλλοι

αἷμα.

“Αν ἔχεις μνήμη θὰ θυμᾶσαι

Πὼς τούτη ἡ καρβουνόσκονη

Διηθεῖται καὶ σταλάζει

μέσα στὴν καρδιά μας.

(«συνομιλῶ ἄρα ὑπάρχω»)

Αὐτὴ ἡ διήθηση, πηλώδης πάντοτε κι αἱματώδης, ἔχει ἀφήσει τὰ ὀστεώδη στίγματα τῆς στὴν ποίησής του. Μὲ στίχους πὺν περισσότερο ὀφείλουν τὴ συναισθηματικὴ τους πύκνωση σ’ ἓνα «ἂπ’ τὴν ἀρχή» ὕλικὸ λέξεων τῆς ζωῆς μας, μὲ εἰκόνες πὺν σκοπὸ δὲν ἔχουν νὰ διατηρήσουν μόνον τὸ ζωγραφικὸ πλαίσιο τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ πὺν πολὺ νὰ διασώσουν τὴ σκληρὴ γέυση τοῦ μὲ μιὰ ἐκ τῶν ἔσω ἐκπορευόμενῃ παραμορφωτικὴ διάθεση, ἀνήγαγε τὸ χρονικὸ τῆς ἀποστασίας τοῦ σὲ μαρτυρία ἐποχῆς. Μόνον ὁ ἔρωτας κι ἡ ροπή γιὰ ἐπιστροφή σὲ μιὰ ζωὴ πὺν ἀρχίζει τοὺς συλλαβισμούς τῆς ἀπ’ τὶς πὺν πανάρχαιες κι ἀπλές ρίζες, ὀδηγεῖ σὲ ἀπάλυνση, ἐκθηλύνει τὴν ἀτμόσφαιρα κι ἐκρέει σὲ τόνους μὲ περισσότερο ἐκδηλές τὶς ἐσωτερικὲς διαβρώσεις. Μὲ τὴν «Εὐθύτητα ὁδῶν» ἐπισημαίνουμε κάποιες ἀλλαγές, πὺν ἀφήνουν ὀρισμένα ἐρωτηματικὰ γιὰ τὴ συνέχεια. Πρὸς τὸ παρὸν μᾶς μένει ἡ ἱκανοποίηση πὺς ἡ μεταπολεμικὴ ληστεία τόσων ψυχῶν βρῆκε τὴ φωνή της.

ΑΓΟΝΟΣ ΓΡΑΜΜΗ

Ἀπὸ τὸ «Ἀλεξανδροστροῖ»

Ἀπὸ διαλεχτικὴ
Τὸ μάθαμε καλά.
"Ὅλα εἶναι περιβάλλον.
Γι' αὐτὸ κι' ἐγὼ
Τριγυρισμένος θάλασσα
Εἶμαι ρευστὸς
Σὰ ριζιμιὸ λιθάρι.

Ἐγὼ ποὺ τόχω ἔνστιχτο
Νὰ βρῶσκαι τὸ κορμὶ μου
Τὸ πιὸ χουζούρικο χορτάρι
Θὰ τὸ δεχόμουν ν' ἄδειαζα
Κουβὰ - κουβὰ τὴν ἄρμη τῆς Κασπίας
Φτάνει νὰ πλῖστενα πῶς ζεῖς.
Λές νὰ μὴν εἶμαι σοβαρός;
Κοίτα, τὰ μάτια μου σκουρήναν.
Σκύψε. Ἐσένα θὰ σ' ἀνοίξω τὴν καρδιά μου
Σὰν τὸ κρεμύδι ποὺ τὸ σπᾶς μὲ μιὰ γροθιά στὸ γόνατο.
Μέσ' τὴν ὁμάδα εἶμουν
"Αχρηστος πάντα
Σὰν ἓνα σὰν
Γιὰ τὴν ὁμάδα εἶμουν
"Υποπτος πάντα
Σὰν τὴν ἀλήθεια.

Τὸ αὐθεντικὸ μου ὄνομα
Στὸ πέταξα σὰν σπῖρτα
Σὲ κάποιον ποὺ μοῦ ζήτησε φωτιά.
"Αναφτα στὸν ἄνεμο κι' ἄς σβύσουν.
"Αν ὑπῆρχε ζυγαριὰ εὐαίσθητη στὸ φῶς
Θᾶβλεπες τὸ δίσκο μὲ τὶς αὐταπάτες
Νὰ τινάζεται ψηλὰ μέσ' στὸν αἶρα.

Πῶς δὲν τὸ σκέφτηκες ἀλήθεια
 Τὴν τελευταία νύχτα
 Νὰ βγείς στὴ στέππα καὶ νὰ γίνεις ποταμός.
 Νὰ δεῖς ποὺ θὰ χτιζόταν δίχως πλάνο
 Καινούργιο φράγμα
 Ἀλεξανδροστροῖ.
 Οἱ βροχὲς ὅλης τῆς γῆς
 Περνώντας μέσ’ ἀπ’ τὶς τουρμπίνες
 Θὰ ξεπλέναν αὐτομάτως τὶς καθημερινὲς ἐφημερίδες
 Κι’ ὁ ἥλιος θὰ τὶς ἄπλωνε σὰν καθαρὰ σεντόνια του.
 Θάβλεπες τοὺς μουζίκους
 Φορτισμένους
 Μὲ εἰκοσιπέντε χρόνια ἡλεκτρισμὸ
 Νὰ τραβάνε μέσ’ τὸν κόσμο
 Μὲ τὶς ψηλὲς τοὺς μπότες
 Στραφτοκοπώντας γράσο καὶ σβελτάδα.
 Ἡ πάλι
 Ἀς τράβαγες στὸν Καύκασο
 Νὰ ξαναρίζωνες στὰ ἐλάτια
 Καὶ θαρχόμουν νὰ ρουφήξω
 Σὰν χαρμάνης τὴν ἀνάσα
 Νὰ στραγγίξω κάθε τὶ ποὺ μ’ ἀπομένει
 Σὲ μιὰ μετάγγιση ἀνώνυμου κεφιοῦ
 Ἀλάτι φῶς καὶ σπέρμα.

Ἐχ μωρὲ Βλαδίμηρε
 Κρίμα νὰ μὴ φτάσεις
 Ὡς ἐδῶ ποὺ συνεχίζεται ἀκόμα
 Ἡ θάλασσα κι’ ὁ βράχος.
 Θὰ στύλωνα τὸ μπόϊ μου
 Κατάντικρι στὸν ἄνεμο
 Καὶ θὰ συνέχιζες νὰ γράφεις
 Μέ τὰ ὄμικρον σὰν μάτια ποὺ πρωτοβλέπουν μέσ’ τὴ νύχτα
 Τὸν οὐρανὸ

αὐθύπαρκτο

σὰν χρόνο

Τὴν ἀπομόνωση

ἀναπότρεπτη

σὰν τὴν αὐγή.

Παράνομο σημείωμα

Ἄλλ' ὕστερ' ἀπὸ τοὺς δυὸ πολέμους ἡ ἀπαι-
σιόδοξη στάση εἶναι παντοῦ στάση ἀντιδραστική.

Κ. ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Ἔχουμε στὸ μηνίγγι μιὰ ραγισματιά
Κι' ἡ ματιά μας προχωράει
Ἀπὸ πουλὶ σὲ φύλλο σαπισμένο
Σὰν τεθλασμένη πυρετοῦ:
Κανονικῶς ἐκτελεσθέντες τρεῖς πεντακόσοι τέσσερες
Ξεσπιτωμένοι τόσοι
Χωρὶς μαχαιροπήρουνα
Κάποιος Σωτήρης γύρισε
Μὲ κατασχεμένα τὰ κορδόνια
Τὰ ξουραφάκια
Μὲ κατασχεμένο τ' ὄνομά του.

Εἶναι μιὰ μικρὴ ραγισματιά
Κ' ἡ ὥρα δὲ μᾶς παίρνει
Νὰ μᾶς ἀγγίξει κάποτε σὰ χάδι
Ἕνα φτερό αὐτοκινήτου.

Ἔτσι—μέσα στὶς πέτρες μέσα στὰ χαλάσματα
Πάντα δίπλα στοὺς καπνοὺς
Ἔτσι—μέσα στὸ χειμῶνα στὰ κουρέλια τοῦ ἴσκιου μας
Πάντα δίπλα στοὺς πνιγμένους
Ἔτσι—μέσ' τῇ νύχτα ποὺ πριονίζει ὅλη νύχτα
Τ' ἀσημένια δέντρα
Τὸ μολυβένιο οὐρανὸ
Τὸ χάρτινο φεγγάρι
Δίπλα στὰ ρινίσματα μιᾶς ψιλῆς βροχῆς
Ἔχουμε μιὰ ραγισματιά.

Σωτήρη
Ἐκεῖ στὶς ὄχτες τοῦ Ἰλισσοῦ
Ὅταν πασχίζεις νὰ ξανάβρεις τὰ ποτάμια ποὺ κατεβαίνουν
μοναχὰ τους ἐνάντια σ' ὅλους τοὺς κανόνες
τῆς στρατηγικῆς

Μὴν ἀποστρέψεις τὰ μάτια
 Ἄπ' τοὺς χορταριασμένους ἴσκιους
 Ἄπ' τὶς καπότες ποὺ ἐπιπλένε στὰ νερά
 Μὴν τ' ἀποστρέψεις.
 Τὸ πρόσωπό σου
 εἶναι σὰ νόμισμα π' ἀφήνουνε στὶς ράγιες τὰ παιδιὰ
 Καὶ τὸ παίρνουν καθαρό
 Μόλις περάσει ἡ νύχτα.

Ἔχουμε μιὰ ραγισματιὰ
 Κ' ἡ ὥρα δὲ μᾶς παίρνει.
 Στήνουμε τ' ἀφτί μας ν' ἀκούσουμε τὰ νέα
 Καὶ μᾶς τ' ἀρπάζουνε βαριὰ τραυματισμένα σὲ πρόχειρα
 φορεῖα

Κάνουμε νὰ μετρήσουμε τ' ἀστέρια
 Καὶ πέφτουν στὰ λιθόστρωτα σὰν ἀνάποδες πινέζες.
 Μὲ μιὰ μικρὴ ραγισματιὰ
 Ἐπιμένω καὶ τραβάω μέσ' τὶς λάσπες
 Ξεριζώνοντας κάθε μου βῆμα
 σὰν ἓνα κούφιο δόντι
 Ἀνασηκώνω τὰ πηγούνια τῶν ἀνθρώπων
 Γιὰ ν' ἀντιγράψω βιαστικὰ
 Τὸ φῶς π' ἀπόμεινε στὶς κόγχες τῶν ματιῶν τους
 Καὶ κρύβω τὸ σημείωμα
 Στὴν καρδιά κατὰσαρκα
 Γιὰ νὰ δοῦν στὴ νεκροψία
 Πόσο λίγο ζήσαμε.

Κλειστὸ τετράγωνο

Μὲ τὶς παλάμες μας στὸν τοῖχο
 Προσπαθοῦμε νὰ κρυφτοῦμε
 Πίσω ἀπὸ μιὰ ὑδρορροή
 Περιμένουμε νὰ γδάρει τὴν καρδιά μας
 Τὸ στρογγυλὸ γιαλόχαρτο ποὺ εἰχνουν
 Τὰ κλεφτοφάναρά τους.

Ὀλονυχτὶς μπλοκαρισμένοι
 Κοντοστεκόμαστε στὶς πόρτες τῶν φιλικῶν σπιτιῶν

Γιὰ ν' ἀκουμπήσουμε τὰ δόντια στὶς κρύες κλειδαρότρυπες.

Ἀνοίξτε

Σ' ὅλες τὶς γωνιὲς παραμονεύουν.

Ὅλες οἱ κλειδαρότρυπες ἔχουν μελανιάσει

Σὰν πνιγμένα ὄστρακα.

Οἱ ἄνεμοι σταμάτησαν στὰ νυχτωμένα τέρματα

Κι' ἀφήσαν τὰ φανάρια τῆς τροχαίας

Νὰ ρίχνουνε τὸ φῶς νιφάδα τῇ νιφάδα

Σ' ἓναν κύκλο κόκκινο

σὰν μισάνοιχτο στόμα

Σ' ἓναν κύκλο κίτρινο

σὰν κάτι νὰ προσμένουν

Σ' ἓναν κύκλο πράσινο

μὲ τὰ ὀνόματα σβυσμένα ψηλὰ στὶς πινακίδες

Σ' ἓναν κύκλο κόκκινο.

Σ' ὅλες τὶς γωνίες

Μᾶς ζητᾶν τὸ πρόσωπό μας.

Τὸ μόνο ποὺ μᾶς ἔμεινε

Εἶν' ἓνα τζάμι σπασμένο

Κολλημένο βιαστικὰ

Μὲ τέσσερεις λουρίδες μαχητικῆς ἀρθρογραφίας.

Μὲ τὴ βροχὴ

Σταλάζει τ' ἀντιμόνιο στὰ μάτια.

Μὲ τὸ πονκάμισο σκισμένο

ἀφήνουμε τὰ νύχια μας νὰ σπάσουν

Μὲ τὴ νύχτα ληστεμένη

Ἐλπίζουμε νὰ ρθεῖ τὰ καλοκαίρι

Νὰ καρφώσει τὴν κομένη μας παλάμη

Σὰν χταπόδι ποὺ ξεραίνεται στὸν ἥλιο.

Σὲ κάθε γωνιὰ

Κρέμονται σὰ γλῶσσες δαγκωμένες

Τὰ φανάρια.

Ὡς τώρα

Οἱ φωνές μας μείνανε ψηλὰ

Μέσα στὰ δόντια

Δίπλα - δίπλα μὲ τὸ φῶς.

Τὰ σιδερένια κάγκελα γιαλίζουν

Σὰ νὰ πολυτρίφτηκε ἡ νύχτα στοὺς ἀγκῶνες

Κάθε τόσο σούρνουμε τὰ λιγδωμένα μας μανίκια

Καθὼς πεσμένοι ἀνάσκελα σηκώνουμε γιὰ λίγο τὸ κορμὶ
ν' ἀφουγκραστοῦμε

Καθὼς ἐκεῖ
Ἀπόξω
Σάμπως νὰ ξημερώνει.

Στὴ γωνιὰ τοῦ κελιοῦ
Λεκιάζουν τὰ πλακάκια
Μ' ἓνα φῶς σκοτωμένο.
Στρυμωγνόμαστε νὰ γλείψουμε τὴ σκόνη
Καθὼς οἱ γάτες ξεδιψάνε
Ματώνοντας τὴ γλώσσα
Πάνω σὲ μιὰ λίμα.

Ποιητικὴ

Ἡ κάθε μου λέξη
Ἄν τὴν ἀγγίξεις μὲ τὴ γλώσσα
Θυμίζει πικραμύγδαλο.
Ἀπ' τὴν κάθε μου λέξη
Λείπει ἓνα μεσημέρι μὲ τὰ χέρια τῆς μητέρας δίπλα στὸ ψωμὶ
Καὶ τὸ φῶς πὺν ἔσταζε ἀπ' τὸ παιδικὸ κουτάλι στὴν πετσέτα.

Ὅ,τι κι ἂν γίνῃ δὲ θὰ ρίξω.
Ποιὸς πυροβολάει τοὺς πεθαμένους;
Κοιταχτεῖτε.
Ὅλος ὁ ὑδράργυρος
Ἔχει φύγει ἀπ' τοὺς καθρέφτες.

Ἐνα ἀμάλαμα σιωπῆς μ' ἀσήμι.

Κόβουν τὶς καταλήξεις μας
Κ' οἰκονομάνε μίλια σκάψιμο στοὺς τάφους.
Ἔχουν ἓνα στέλεχος καὶ τραβάνε τὶς εὐφημες μνεῖες
Μὲ τὴν ἴδια εὐκολία πὺν ξεριζώνεται
—γι' αὐτοὺς—

Ἡ ζωὴ μας ἀπ' τὸ φῶς.

Ἡ μόνη ξιφολόγχη μου
Ἦταν τὸ κρυφοκοίταγμα τοῦ φεγγαριοῦ ἀπ' τὰ σύννεφα.
Ἴσως γι' αὐτὸ δὲν ἔγραφα ποτὲ

Στίχους τελεσίδικους σὰν ἄντερα χυμένα
 "Ἴσως γι αὐτὸ ἐγκαταλείπουν ἕνας - ἕνας τὰ χαρτιά μου
 Καὶ τοὺς ἀκούω στίς κουβέντες ὅσων δὲ μ' ἔχουνε διαβάσει.

"Αννα

"Ὅλο μιλάω γιὰ γραμμὲς ἐπίπεδα καὶ πέτρες
 Γιὰ νὰ μὴν τύχει καὶ προσέξεις
 Πόσο διστάζω νὰ σ' ἀγγίξω
 Σὰν τὸν κατάδικο πὺν στέκει μέσ' τῇ νύχτα
 Διστάζοντας νὰ βάλει τ' ἀπολυτήριο στὴν τσέπη
 Γιατὶ τὸ ξέρει
 Πὼς τόσο φῶς δὲ θὰ τ' ἀντίξει.

Τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων λίγο πρὶν πεθάνουν
 Εἶναι σχεδὸν μαρμάρινα περίπου ξένα.
 "Αν δὲν εἴσουν κοντά μου
 Θ' ἄρχιζα νὰ σμιλεύω τὰ σκληρὰ τους δάχτυλα.
 Τώρα θὰ μέινω δίπλα σου
 Σὰν τὸ σκυλὶ πὺν γλείφει μιὰ παλάμη
 Θὰ μέινω γιὰ ν' ἀνοίξει ἡ ζεστασιά μου
 Τὰ σφιγμένα χεῖλη τους
 Γιὰ νὰ μπορέσουνε νὰ ποῦν
 Πόσο φοβοῦνται πόσο μετανιώνουν.

Θὰ σὲ βρῶ.
 "Ὅπου πατᾶς
 Πέφτουν πράσινα φύλλα.

"Ἴσως καὶ νάσαι πρόφαση
 "Ὅπως προφασίζουμαι τὰ φύλλα
 Κ' ἔχω κατὰ νοῦ μου τὸ νερὸ
 "Ὅπως μιλάω γιὰ γεράνια
 Καὶ βλέπω κεῖ π' ἀγγίζανε
 Τὰ χεῖλη σου τὸ φῶς.

Μαζί σου δὲ διστάζω νὰ μιλήσω
 Πιο σιγὰ κι ἀπόνα δέντρο στὸ σκοτάδι.
 Μαζί σου ἡ φωνή μου θὰ διακόψει τὴ σιωπὴ
 Σὰν τὴν ἀγάπη πὺν διακόπτει γιὰ μιὰ νύχτα
 Τὴ ζωὴ μας.

ΕΥΘΥΤΗΣ ΟΔΩΝ

συμβουλές σὲ ἀνυπότακτο

Ἐπάρχουν τρόποι ν' ἀποφύγεις τὴ βροχὴ
 Μένοντας στεγνὸς σὰν λαρύγγι διψασμένου.
 Ἐπάρχουν τρόποι ν' ἀποφύγεις τὴν ποινικὴ σου δίωξη
 Μένοντας εὐυπόληπτος σὰν κυριακάτικο κοστούμι.
 Οἱ ἀκτινογραφίες εἶναι πάντοτε θολές
 Εἶναι καλειδοσκοπία.
 Ρίχνοντας μέσα λίγες γνωριμίες λίγες ὑποσχέσεις λίγες ἴσως
 Μποροῦνε καὶ σοῦ δείχνουνε σπηλιές φυματικοῦ
 σπηλιές μὲ σταλαχτίτες
 (Τόσο μικρὲς ποὺ γίνεται ἀνάγκη νὰ κρατᾶς σφιχτὰ στὴν
 ἀγκαλιά σου τὴ ἀγάπη
 Τόσο μεγάλες ποὺ χωρᾶνε τὰ ἡλιοβασιλέματα)
 Κοντολογίης ὑπάρχουν τρόποι.
 Ἀκόμα προτιμότερο ἂν ἔχεις κάτι ποὺ νὰ μοιάζει μὲ μελαγχολία
 Κι ἂν—ἔνα κ' ἔνα— γράφεις στίχους παρανοϊκοὺς πὶ χί:
 «Τὰ μάτια τᾶχουν οἱ φαντᾶροι γιὰ νὰ βλέπουν»
 Ἡ «κὺρ—λοχία πάσχω ἀπὸ δαλτωνισμό: Βλέπω τὸν κάθε
 στόχο ἴδιον μὲ τὴν καρδιά μου».
 Ἐπάρχουν τρόποι.
 Ἄν ὅμως ἔχεις φτάσει νὰ πιστέψεις πὼς δωροδοκώντας
 Πληρώνεις γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ ποὺ θέλουνε οἱ ἄλλοι
 Μάζεψε ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές ὅση ἀπελπισία σοῦ μείνει ἀκόμα
 Καὶ σταθερὸς
 νηφάλιος
 σὰν ὑποβολέας
 Πήγαινε καὶ ψιθύρισε τὰ λόγια ποὺ πρέπει νὰ προφέρουν
 Εἰσαγγελεῖς καὶ στρατοδίκες.

Στὴ φυλακὴ νὰ μὴ μετρᾶς τὶς μέρες.
 Καθὼς θὰ βλέπεις νὰ στενεύει λίγο - λίγο τὸ προαύλιο
 Τὸ καλύτερο ἀπ' ὅλα εἶναι νὰ μικρύνεις καὶ τὰ δικά σου βήματα.
 Εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ δίνεις καὶ μεγάλη σημασία στὶς εἰδήσεις
 Οἱ παρασημοφορίες οἱ μεταστάσεις βουλευτῶν οἱ ἐκλογές
 Ἐπιδροῦνε ἴσως στὴ ροὴ τοῦ χρόνου
 Ὅσο τὸ θαλασσόβρεχτο βραδυνὸ ἀγέρι

Στις λυχνίες τῶν ἀνθρακωρύχων.

"Αν πάλι δὲ μπορεῖς νὰ ζήσεις δίχως τὴν ἐλπίδα

Στήριξε τ' όνειρό σου στους σεισμούς.

Αὐτοὶ—ὅλα συμβαίνουν—μποροῦν νὰ σοῦ χαρίσουν

τ' ὁμορφο ταξίδι

μιάς μεταγωγῆς.

δάκρυ χαρᾶς

*“Ὅπως μιὰ νύχτα τοῦ Αὐγούστου πού περπατᾷς στοὺς κεντρικοὺς
Φωταγωγημένους δρόμους*

Κι ἀκούγοντας ν' ἀνοίγει ἕνα παντζούρι στὸ τελευταῖο πάτωμα
Σηκώνεις τὸ κεφάλι κι ἀντικρύζεις τὸν οὐρανὸ νὰ γαλαζώνει

"Ὅπως ἀνεβαίνει τὸ νερὸ μέρες καὶ μέρες

K' ένα πρωϊ λαμποκοπάει σταγόνες φῶς πάνω στα φύλλα

"Όπως ένα χέρι γυναικείο πον' τὸ σφίγγεις κάθε τόσο τυπικά

Φτάνει μιὰ μέρα π' ἀχνοτρέμει μιὰν ἰδέα μέσα στὴν παλάμη σου

Τόσο ἀχνὰ λῆς κι ἄξαφνα τὸ κράτησες ὁλόγυμνο

Ἔτσι ἀργὰ κρυφὰ καὶ ἀνεπαίσθητα

Κάτι θα πρέπει μέρες τώρα μῆνες ἴσως χρόνια

Ν' ἀργοκνυλοῦσε μέσ' στὶς κουρασμένες στὶς σκουριασμένες φλέ-
βες μου

Κάποιο αἰμοσφαίριο ποῦφτασε ξάφνου ὥς τὰ μάτια καὶ κύλησε
σὰν δάκρυ

Δάκρυ χαρᾶς πνὺ χύνει ὁ ἰσοβίτης

"Όταν μαθαίνει πώς κατέβηκε

μὲ χάρη

στὰ εἴκοσιπέντε.

τὰ σύννεφα

Τὰ σύννεφα διαβαίνουν χαμηλὰ

Τόσο πού κ' ένα κάγκελο ν'άτανε σπασμένο

Θὰ μπορούσες ν'ἄπλωνες τὸ χέρι καὶ ν' ἀγγίξεις

Τὴ διαβατικῇ

θηλότητά τους.

μὴν τοὺς ἐγκαταλείψεις

Σὰν κατεβεῖ ὁ Μωϋσῆς μὴν τοὺς ἐγκαταλείψεις
Μὴν πεῖς πὼς τάχα αὐτοὶ σοῦ ζήτησαν νὰ ποιήσεις τοὺς
θεοὺς τοὺς προπορευομένους.
Ὁ Μωϋσῆς θὰ ξαπολύσει τοὺς φανατικούς
Καὶ κεῖνοι θὰ διέλθουν ὅλο τὸ στρατόπεδο
Ἀπὸ τῇ μιᾷ στήν ἄλλη πύλη θανατοῦντες
Τὸν ἀδελφὸ τὸν φίλο τὸν πλησίον.
Μὴν ἀφήσεις νὰ σφαγοῦν σ' αὐτὴ τὴν ἐκκαθάριση
Περίπου τρεῖς χιλιάδες ἄνδρες.
Σαράντα τόσα χρόνια μέσ' στὰ συρματοπλέγματα
Τοὺς μιλοῦσες μὲ τὰ μάτια.
Μὴν τοὺς ἐγκαταλείψεις τώρα πὺν ἀνταποκρίθηκαν
Τώρα πὺν ρίξαν στὴ φωτιά τὴ στανικὴ τοὺς ἁγιοσύνη
Κι ἀρχίζουν νὰ προφέρουνε τίς σκέψεις τοὺς ἐνάρθρως.

μέσα στὶς πέτρες

Κι ὅμως δὲν αὐτοκτόνησα.
Εἶδατε ποτὲ κανέναν ἔλατο νὰ κατεβαίνει μοναχὸς του στὸ πρι-
οριστήριον;
Ἡ θέση μας εἶναι μέσα δῶ σ' αὐτὸ τὸ δάσος
Μὲ τὰ κλαδιὰ κομμένα μισοκαμένους τοὺς καρμούς
Μὲ τίς ρίζες σφηνωμένες μεσ' στὶς πέτρες.

Τὸ Μαργαριτάρι τῆς Ἀγάπης

Οἱ φιλόσοφοι λένε πῶς τὸ μαργαριτάρι εἶναι πιδ ὁμορφο κι' ἀπ' τὶς πιδ λαμπερὲς πολύτιμες πέτρες, γιατίι γεννιέται μέσ' ἀπ' τὸν πόνο ἐνὸς ζωντανοῦ πλάσματος.

Δὲν μπορῶ νᾶχω γνώμη γι' αὐτό, γιατίι προσωπικὰ δὲν τὴ νιώθω τὴ γοητεία τῶν μαργαριταριῶν. Ἡ ὁμιχλώδης λάμψη τους δὲ μὲ συγκινεῖ ἰδιαίτερα. Κι' ἀκόμα, οὔτε μπορῶ νᾶχω θέση προσωπικὴ πάνω στὴ μακρόχρονη διαφωνία γιὰ τὸ ἂν «Τὸ Μαργαριτάρι τῆς Ἀγάπης» εἶναι μιὰ σκληρὴ ἱστορία, ἢ ἀπλᾶ καὶ μόνο ἓνας χαριτωμένος θρύλος γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ὁμορφιάς.

Τόσο ἡ ἱστορία ὅσο κι' ἡ σχετικὴ διαφωνία εἶναι πασίγνωστες στοὺς μελετητὲς τῆς Μεσαιωνικῆς Περσικῆς πρόξας. Εἶναι μιὰ μικρὴ ἱστορία, ἂν καὶ τὰ σχόλιά της κρατοῦν ἓνα μεγάλο μέρος τῆς φιλολογίας ἐκείνης τῆς περιόδου. Ἀντιμετωπίστηκε συνήθως σὰν μιὰ ποιητικὴ ἀνακάλυψη ἢ σὰν μιὰ ἀλληγορία ποὺ σήμαινε αὐτό, ἐκεῖνο ἢ τὸ ἄλλο. Οἱ Θεολόγοι λ. χ. ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία σὲ σχέση μὲ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ σώματος μετὰ τὸ θάνατο. Οἱ αἰσθητικοὶ τὴ χρησιμοποίησαν σὰν παραβολή. Κι' ἄλλοι σ' αὐτὴν εἶδανε μόνο τὴν ἀφήγηση ἐνὸς γεγονότος, γυμνὴ κι' ἀπλὴ στὴν ἀλήθεια της.

Ἡ ἱστορία βρίσκεται τοποθετημένη στὴ Βόρεια Ἰνδία, ὅπου εἶναι καὶ τὸ πιδ πρόσφορο ἔδαφος γιὰ ἐξαίσιες ἱστορίες ἀγάπης, περισσότερο ἀπ' ὅπουδήποτε ἄλλοῦ στὸν κόσμο.

Ἦτανε σὲ μιὰ χώρα ἡλιόλουστη, μὲ λίμνες καὶ πυκνὰ δάση, μὲ λόφους καὶ πράσινες κοιλάδες. Καὶ στὸν ὀρίζοντα τὰ μεγάλα βουνά, σὰν κρεμασμένα ἀπ' τὸν οὐρανό, σειρὰ κορφῆς καὶ ράχες ἀπρόσιτες, σκεπασμένες μὲ ἀπάτητο χιόνι.

Ζοῦσε ἐκεῖ ἓνας πρίγκηπας, ἀφέντης ὁλόκληρης τῆς χώρας.

Καὶ βρῆκε μιὰ πριγκήπισσα πεντάμορφη, καὶ τὴν ἔκανε βασίλισσά του, κι' ἀπόθεσε τὴν καρδιά του στὰ πόδια της.

Ζοῦσαν μέσα στὴν ἀγάπη, μιὰ ἀγάπη σωστὴ εὐτυχία, γεμάτη θαύματα καὶ προσδοκίες, γενναία καὶ τρυφερή, κάτι πέρα ἀπ' ὅ,τι μπόρεσε ποτὲ κανεὶς νὰ ὀνειρευτῇ γι' ἀγάπη.

Ἔτσι κύλησε ἓνας χρόνος καὶ κάτι. Ὅπου ξαφνικὰ μιὰ μέρα, ἀπὸ ἓνα δηλητηριασμένο κεντρὶ ποὺ τὴ βρῆκε πλάϊ σὲ μιὰ λόχμη, ἐκείνη πέθανε. Πέθανε, καὶ γιὰ λίγο ὁ πρίγκηπας ἔμεινε κεραινοβολημένος. Ἐμεινε ἄφωνος κι' ἀσάλευτος ἀπὸ θλίψη.

Ὅλοι φοβήθηκαν πὼς θὰ σκοτωνότανε κι' οὔτε εἶχε γιουὺς οὔτε ἀδερφοὺς νὰ τὸν διαδεχτοῦν.

Γιὰ δυὸ μερόνυχτα ἔμεινε χωρὶς φαί, χωρὶς νερό, ριγμένος μπροστὰ στὰ μαξιλάρια ποὺ σήκωναν τὸ ἀκίνητο ἀγαπημένο της σῶμα.

Ὅταν πέρασαν τὰ δυὸ μερόνυχτα, σηκώθηκε, ἔφαγε, καὶ βγῆκε ἔξω ἡρεμος σὰν ἄνθρωπος ποῦχει πάρει μιὰ μεγάλη ἀπόφαση.

Εἶπε νὰ βάλουν τὸ σῶμα της μέσα σ' ἓνα φέρετρο φτιαγμένο ἀπὸ μολύβι κι' ἀσήμι, κι' αὐτὸ μέσα σ' ἓνα ἄλλο φέρετρο φτιαγμένο ἀπὸ ἀρωματικὰ ξύλα ἀρμολογημένα μὲ χρυσάφι, κι' αὐτὸ πάλι μέσα σὲ μιὰ σαρκοφάγο ἀπὸ ἀλάβαστρο στολισμένη μὲ πολύτιμες πέτρες.

Κι' ὅσο γινόταν ὅλ' αὐτά, ἐκεῖνος περνοῦσε τὶς ὥρες δίπλα στὶς στέρνες καὶ στὰ κιόσκια τοῦ κήπου, στὰ ἄλση καὶ στὰ δωμάτια τοῦ παλατιοῦ, παντοῦ ὅπου εἶχαν ζήσει μαζί, κι' ἀναθυμόταν τὴν ὁμορφιά της καὶ τὴν ἀγάπη τους.

Δὲν ἔσκιζε τὰ ροῦχα του, οὔτε σκέπασε τὸ κορμί του μὲ στάχτη, κι' οὔτε ντύθηκε σὲ κουρέλια ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια, γιατί ἡ ἀγάπη του ἦταν πολὺ μεγάλη γιὰ νὰ καταφεύγῃ σὲ τέτοιες ὑπερβολές.

Στὸ τέλος κάλεσε τοὺς συμβούλους του, καὶ μπροστὰ στὸ λαό, τοὺς εἶπε τί εἶχε σκοπὸ νὰ κάνῃ: Εἶπε πὼς ποτὲ πιά δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σκεφτῇ γυναίκα, κι' ἔτσι θ' ἄβρισκε, εἶπε, ἓναν καλὸ νέο νὰ τὸν υἱοθετήσῃ καὶ νὰ τὸν ἐτοιμάσῃ γιὰ τὸ θρόνο του.

Κι' ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο, θ' ἄδινε ὅλη του τὴ δύναμη, ὅλη του τὴν ἀντοχή κι' ὅλα του τὰ πλούτη, ὅλα ὅσα εἶχε, ὅλα, γιὰ νὰ φτιάξῃ ἓνα μνημεῖο ἀντάξιο τῆς ἀσύγκριτης πολυαγαπημένης του.

Θάταν ἓνα μνημεῖο τέλειο σὲ χάρη κι' ὁμορφιά, πιδ θαυμαστὸ ἀπὸ κάθε ἄλλο οἰκοδόμημα ποὺ εἶχε γίνῃ ποτὲ ἢ ποὺ ἦταν νὰ γίνῃ, ἔτσι ποὺ μέχρι τὸ τέλος τοῦ κόσμου θ' ἄμενε σὰν ἓνα θαῦμα, κι' οἱ ἄνθρωποι θὰ μιλοῦσαν γι' αὐτὸ καὶ θὰ ὀνειρευόνταν νὰ τὸ δοῦν, θ' ἄρχονταν ἀπ' ὅλες τὶς χῶρες τῆς γῆς νὰ τὸ δοῦν, καὶ θὰ κρατοῦσαν τὴν ἀνάμνηση τῆς βασιλίσσας του.

Κι' αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα θὰ ὀνομαζόταν Μαργαριτάρι τῆς Ἀγάπης.

Κι' οἱ σύμβουλοί του κι' ὁ λαὸς ἔδωσαν τὴ συγκατάθεσή τους στὰ σχέδιά του.

Κι' ἄρχισαν νὰ περνοῦν τὰ χρόνια τῶνα ὕστερ' ἀπ' τ' ἄλλο, χρόνια ἀφοσίωσης στὸ χτίσιμο καὶ στὸ στόλισμα τοῦ Μαργαριταριοῦ τῆς Ἀγάπης.

Τὰ θεμέλια ἀνοίχτηκαν μέσα σὲ βράχο πάνω σ' ἓνα μέρος ἀπ' ὅπου μπορούσε κανεὶς ν' ἀντικρύξῃ ὅλη τὴ χιονισμένη ἀγριάδα τοῦ μεγάλου βουνοῦ πάνω ἀπ' τὴν ἀπέραντη κοιλάδα. Μακριά, χωριὰ καὶ λόφοι, ἓνα κυματιστὸ ποτάμι καὶ στὸ βάθος τρεῖς μεγάλες πολιτείες.

Ἐκεῖ ἔβαλαν τὴν ἀλαβάστρινη σαρκοφάγο, κάτω ἀπὸ ἓνα κιόσκι σπάνιας τέχνης. Γύρω ἀπ' αὐτὸ ἔστησαν κολόνες, ἀπὸ παράξενες ὁμορφες πέτρες, καλοδουλεμένους σκαλιστοὺς τοίχους, κι' ἓνα μεγάλο πέτρινο χτίσμα μὲ θόλους καὶ τόξα κι' αἰετώματα, λεπτοδουλεμένο σὰν κόσμημα.

Στὴν ἀρχὴ τὸ σχέδιο τοῦ Μαργαριταριοῦ τῆς Ἀγάπης ἦτανε λιγώτερο τολμηρὸ καὶ περίτεχνο ἀπ' ὅσο ἔφτασε νὰ γίνῃ ἀργότερα.

Ἦτανε μικρότερο, πὶδ λεπτοφτιαγμένο καὶ πὶδ κρυμμένο.

Εἶχε πολλὰ σμιλεμένα χωρίσματα καὶ ντελικάτα συμπλέγματα ἀπὸ ρόδινους κίονες, κι' ἡ σαρκοφάγος ἦταν ἀποθεμένη ἐκεῖ σὰν παιδί πὺν κοιμᾶται ἀνάμεσα σὲ λουλούδια.

Ὁ ἀρχικὸς θόλος ἦτανε σκεπασμένος μὲ πράσινες πλάκες δεμένες μὲ ἀσήμι, ἀλλὰ γρήγορα τὶς βγάλανε γιατί δὲν ἀνταποκρίνονταν πιά στὴ φαντασίᾳ τοῦ πρίγκηπα πὺν ὅλο καὶ τραβοῦσε πὶδ πέρα. Γιατὶ τώρα πιά δὲν εἶχε τὴ χαριτωμένη νειότη πὺν εἶχε ἀγαπήσει ἡ νεαρὴ βασίλισσα. Ἦτανε τώρα πιά ἄντρας βαρὺς καὶ προσεχτικὸς, ὁλοκληρωτικὰ ἀφοσιωμένος στὸ Μαργαριτάρι τῆς Ἀγάπης. Κάθε χρόνος προσπάθειας τοῦδινε καινούργιες ιδέες γιὰ ἀψίδες, τοίχους καὶ κολόνες. Εἶχε ἀποκτήσει πιά μεγαλύτερη πείρα, μεγαλύτερη δύναμη πάνω στὰ ὑλικά πὺν χρησιμοποιοῦσε, εἶχε μάθει ἑκατοντάδες εἶδη πέτρες καὶ ἀποχρώσεις, τρόπους γιὰ σχηματισμὸ ἐντυπώσεων, πὺν ποτὲ πρὶν δὲ θὰ μπορούσε νάχε σκεφτῇ.

Ἡ αἰσθησὴ τοῦ τῶν χρωμάτων ἔγινε λεπτότερη καὶ πὶδ ψυχρὴ. Δὲν τοῦ ἄρεσαν πιά τὰ σμαλτωμένα χρυσοκέντητα στολίδια ὅπως στὴν ἀρχή. Τοῦ ἄρεσαν τώρα τὰ γαλάζια σὰν τὸν οὐρανὸ χρώματα, τὰ ξέθωρα μακρινὰ χρώματα, οἱ σκοτεινὲς σκιές, οἱ ξαφνικὲς πλημμύρες τοῦ ἐρυθρογάλανου σὰν τὸ ὁπάλιο, κι' ἀκόμα τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀπέραντου διαστήματος. Εἶχε κουρασθῇ ἀπὸ τὰ γλυπτὰ καὶ τὶς εἰκόνες καὶ τὰ σκαλιστὰ στολίδια, ἀπ' ὅλην αὐτὴ τὴ μικρὴ λεπτὴ προσεχτικὴ δουλειά.

«Ἦταν ὁμορφα πράγματα» εἶπε γιὰ τὰ στολίδια τοῦ πρώτου καιροῦ, καὶ τὰ γύρισε στὴν ἄκρῃ σὲ ἄλλα οἰκοδομήματα, ἐκεῖ πὺν νὰ μὴν ἐμποδίζουν τὸ κύριο σχέδιό του.

Τὸ καλλιτέχνημα ὅλο καὶ μεγάλωνε. Μὲ κατάπληξη καὶ

φόβο ἔβλεπαν οἱ ἄνθρωποι τὸ Μαργαριτάρι τῆς Ἀγάπης νὰ προχωρῇ πρὸς ἓνα ὑπεράνθρωπο πλάτος καὶ ὕψος καὶ μεγαλοπρέπεια. Δὲν ἤξεραν κι' αὐτοὶ καθαρὰ πῶς τὸ περίμεναν στὴν ἀρχή, ὥστος ποτὲ δὲ μπορούσαν νὰ περιμένουν τέτοιο ὑπέροχο πρᾶγμα σὰν αὐτό. Ψιθύριζαν: «Ἀπίστευτα τὰ θαύματα τῆς ἀγάπης». Κι' οἱ γυναῖκες ὅλου τοῦ κόσμου, ἄλλες ἀγάπες ὅποιες κι' ἂν εἶχαν, ἀγαποῦσαν τὸν πρίγκηπα γι' αὐτὴ τὴ γοητεία τῆς ἀφοσίωσής του.

Στὴ μέση τοῦ οἰκοδομήματος ἄνοιγε ἓνας μεγάλος διάδρομος, πρὸς μιὰ μακρινὴ θεά ποὺ ὅλο καὶ περισσότερο τὴν ἀγαποῦσε ὁ πρίγκηπας. Ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ κτιρίου κύτταξε ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰ τεράστια κιονοστοιχισμένη στοά, ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ κεντρικὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου εἶχαν ἐξαφανιστῇ τῶρα οἱ τριανταφυλλιὲς στῆλες, πάνω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ περιπτέρου ποὺ σκέπαζε τὴ σαρκοφάγο, μέσα ἀπὸ ἓνα θαυμάσιο φτιαγμένο ἄνοιγμα, κύτταξε κατὰ τὴ χιονισμένη ἀγριάδα τοῦ μεγάλου βουνοῦ, τοῦ βασιλιᾶ τῶν βουνῶν μέχρι τὸν ὀρίζοντα καὶ πιδ πέρα. Οἱ κολόνες, οἱ ἀψίδες, τὰ τόξα καὶ οἱ στοᾶς ἀνέβαιναν καὶ κυμάτιζαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, τέλεια καὶ σκληρά, σὰν μεγάλοι ἀρχάγγελοι ποὺ περιμένουν στὴ σκιά τὸν ἐρχομὸ τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν οἱ ἄνθρωποι εἶδαν τὴν αὐστηρὴ αὐτὴ ὁμορφιὰ γιὰ πρώτη φορὰ, ἀνατρίχιασαν κι' οἱ καρδιές τους λύγισαν.

Ὁ πρίγκηπας συχνά, πολὺ συχνά, πήγαινε καὶ στεκόταν ἐκεῖ κι' ἀπολάμβανε τὴ θεά, πάντα βαθειὰ συγκινημένος, μὰ ὅχι ἀκόμα τέλεια ἱκανοποιημένος. Ἀκόμα καὶ κάτι ἦταν νὰ κάνῃ γιὰ τὸ Μαργαριτάρι τῆς Ἀγάπης πρὶν νὰ νιώσῃ πῶς ἡ ἀποστολὴ του τελείωσε.

Κάθε φορὰ ποὺ πήγαινε, θὰ ζητοῦσε καὶ μιὰ καινούργια μετατροπὴ, ἢ τὴν ἐξαφάνισι μιᾶς πρόσφατης μετατροπῆς. Καὶ μιὰ μέρα εἶπε πῶς ἡ σαρκοφάγος θᾶταν πιδ καθαρὴ καὶ πιδ ἀπλῇ χωρὶς τὸ κιόσκι. Κι' ἀφοῦ γιὰ ὥρα ἔμεινε νὰ κυττάξῃ τὸ μνημεῖο ἐπίμονα, παράγγειλε νὰ γκρεμιστῇ τὸ κιόσκι.

Τὴν ἄλλη μέρα δὲ μίλησε καθόλου, οὔτε τὴν ἄλλη, οὔτε τὴν πιδ πέρα. Ἐπειτα γιὰ δυὸ μέρες δὲν πῆγε στὸ μνημεῖο.

Ὑστερα ξαναγύρισε φέρνοντας μαζί του ἓναν ἀρχιτέκνονα, δυὸ ἀρχιμάστορες καὶ μιὰ μικρὴ συνοδεία ἀνθρώπων.

Ὅλοι κύτταζαν σφιγμένοι ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον σιωπηλοί, μέσα στὴν ἀχανῆ διαύγεια αὐτοῦ τοῦ ἀπίστευτου ἔργου τους!

Κανένα ἴχνος, καμιὰ μνήμη κόπου δὲ σκίαζε αὐτὴν τὴν τελειότητα. Ἦτανε σὰν ὁ Θεὸς τῆς ὁμορφιᾶς νὰ τοὺς εἶχε κλέψει τὸ παιδί τους γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Μόνο ἓνα πρᾶγμα ἐρχόταν νὰ χαλάσῃ τὴν ἀπόλυτη ἁρμονία. Ἦταν μιὰ κάποια δυσαναλογία σχετικὰ μὲ τὴ σαρκοφάγο. Δὲν εἶχε ποτὲ μεγαλώσει, μὰ καὶ πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἔχε μεγαλώσει μιὰ σαρκοφάγος;

Ἐκεῖ ποὺ ἦταν ἀποθεμένη, προκαλοῦσε τὸ μάτι, καὶ σὰν νὰ τράκιζε τὶς ρευστές, κυματιστές γραμμὲς τοῦ μνημείου.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ σαρκοφάγο ἦταν τὸ φέρετρο ἀπὸ μολύβι κι' ἀσήμι, καὶ μέσα στὸ φέρετρο ἡ βασίλισσά του ἡ πολυαγαπημένη, ἀφορμὴ ὅλης αὐτῆς τῆς ὁμορφιάς.

Ἀλλὰ τώρα ἡ σαρκοφάγος δὲ φαινόταν πιά παρὰ σὰν ἓνα μικρὸ σκοτεινὸ ὀρθογώνιο ἀποθεμένο ἀταίριαστα μέσα στὴ μεγαλειώδη θέα τοῦ Μαργαριταριοῦ τῆς Ἀγάπης. Ἦτανε σὰν κάποιος νὰ ἔχει ρίξει μιὰ βαλίτσα πάνω στὴν κρυστάλλινη θάλασσα τῶν οὐρανῶν.

Γιὰ πολλὴ ὥρα ὁ πρίγκηπας ἔμεινε βυθισμένος σὲ σκέψη καὶ κανεὶς δὲν ἤξερε τί σκέπτεται.

Τέλος, μίλησε. Ἔδειξε.

«Πάρτε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ δῶ» εἶπε.

. Μεταφραστὴς Μιμὴ Σκαύδη

Ἑλλειψη

Τὸ πρῶτὸ ἔχει μιὰ γεύση τριαντάφυλλου
Πέρα μακρὰ ἢ πολιτεία
ξεγύμνωσε τὰ στήθεια της
(τὸ νερὸ τῆς χθεσινῆς βροχῆς
στὰ βορεινὰ σοκάκια)

Οἱ κάθετοι τῶν σπιτιῶν
ὕψωνονται στὸν ὁρίζοντα,
στὰ μπαλκόνια ξημερώνει ἡ ἀνία
(γι αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὴ γεύση
τοῦ καθημερινοῦ θάνατου
γι αὐτοὺς ποὺ ἡ θάλασσα
δὲν κυλάει στὶς φλέβες τους)

Γειτονιὲς γεννημένες
ἀπ' τὴ μήτρα τῆς ἀνατολῆς
Ἀγόρια ποὺ φέρνουν μαζί τους
δρόμους ἐρημωμένους
καταπράσινες πλατεῖες
Ἦχοι φιλιῶν σὲ ταξειδιάρικα ἱστιοφόρα
καὶ τὸ βαθὺ θαλασσινὸ νερὸ

Ἀναψα ἓνα τσιγάρο
κύτταξα τὸν οὐρανὸ
ἐσένα
δὲν εἶπα τίποτε

Στὴν ἑλλειψη τοῦ ὁρίζοντα
καμπύλες ποδιῶν
ἐπιφάνειες νεροῦ...
Χτυπάει ἡ καρδιὰ τῆς πολιτείας

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΟΛΥΓΡΑΦΙΑ ΠΟΥ ΤΡΟΜΑΖΕΙ. Στήν έρευνα πού άνοιξε πρωϊνή έφημερίδα, παρακολουθήσαμε τήν παρέλαση τών προσεχών έκδόσεων τών «φτασμένων» τής Λογοτεχνίας μας. Καθένας τους έτοιμάζει γι' αύτή τή χρονιά άπό τρία έως πέντε βιβλία· μυθιστορήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικές έντυπώσεις, δοκίμια. Παραγωγική άκράτεια σέ διδακτική άντιδιαστολή μέ τήν ώριμη έγκράτεια τών «θαμμένων» εκπροσώπων τής γενιάς του Μεταπολέμου. Αύτή ή διάκριση δέν συνέτιζει καν τή βιβλιοβιομηχανία τής γενιάς του '20 και του '30;

●
«ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΜΟΥ ΝΑ ΜΑΘΩ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙ». Για νά βγάξει πιό άνετα και πιό τίμια τó ψωμί του, έξηγει άναγνωρισμένος νέος πεζογράφος. Μας άναγκάζει νά διερωτηθοῦμε· ή πεζογραφία του ως τώρα δέν ήταν τίμια ύπόθεση; Και έπειτα αύτά τά «Έντός και έκτός τών Τειχών» είναι καλά σάν πρόθεση, αλλά χρειάζονται προσοχή στην έκτέλεση. Άνόητη πόζα και επικίνδυνη πετριά· τήν πλήρωσε και τήν πληρώνει άκριβά ως σήμερα ή πνευματική και μουσική ζωή μας. Σά νά βιάζεται νά διακηρύξει πώς μπήκε στη στρούγκα και ό Β. Βασιλικός.

●
ΜΙΑ ΣΥΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΕΠΟΧΕΣ». Ό πολυσέλιδος χώρος τών έπιστολών τους δίνει τήν έντύπωση έρασιτεχνικού γηπέδου χωρίς διαιτητή. Διαισθανόμαστε τήν άνάγκη πού ύπαγόρευσε τήν τακτική· νά διαμορφωθεί ένας έλεύθερος στίβος, όπου θά παγιδεύεται ό σφυγμός του μέσου άναγνώστη. Άλλά συμβαίνει νά άποκαλύπτεται και νά ένθαρρύνεται έτσι ή γυμνότητα του πνευματικού προθαλάμου μας. Και δέν πιστεύομε πώς αύτή είναι ή μεταπολεμική δεκτικότητα. Χρειάζονται άλλου είδους κριτήρια για τήν εκμαίευσή της. Τό ξέρει ίσως καλύτερα άπό μας κι άπορούμε πώς δέν τó εφαρμόζει ό κ. Τερζάκης.

●
ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ «ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΗΤΤΑΣ»; Και ή κατάληξη τής άντιστροφής: «ήττα τής ποίησης»; Αφορισμοί πού δέν είναι παρά βολικά σχήματα για νά καλυφθεί ή εύθύνη αύτής τής ήττας και παράλληλα ή κριτική άνεπάρκεια στην εκτίμηση τών πνευματικών πραγμάτων. Έπαναλαμβάνονται κατά κόρον άπό τήν «παιδική χορωδία», καθώς όνόμασε μιá χορεία νέων σημειωματογράφων μελετητής πού προέρχεται άπό τήν ίδια ιδεολογική πτέρυγα. Άλλά ως πότε θά συγχέει τήν παρακμή μέ τή μετάβαση ή πνευματική μας Άριστερά;

●
ΚΑΛΑΘΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΠΟΝΩΝ κινδυνεύει νά γίνει ή «Διαγώνιος». Γιατί, τί νόημα έχει για τήν πνευματική ζωή μας ή περιφρούρηση άπό τούς λογής τυμβωρύχους τής μνήμης του Χαλεπά έκ μέρους του Δούκα; Καθώς και ή αυτοάμυνα του Σκαρίμπα; Καλών λογίων άντιδράσεις παρωχημένης εποχής. Και μαζί μ' αύτά, τά «στιχοπλάκια τής φανταρίας» πού προβάλλονται σάν χρυσωμένα κόλυβα για παιδικές χοῦφτες. Μά προπαντός «στῶμεν καλῶς»· είναι μιá φιλική συνταγή, πού τήν χρειάζεται ό συμπαθητικός έκδότης τής «Διαγωνίου».

●
ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΥΤΗ πρό καιροῦ, πού πέρασε άπαρατή-

ρητη. Πιστεύομε στὴν ἀξία τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων. Πιστεύομε ὡς ἐκεῖ πού ἀρχίζει ἡ προχειροκρισία καὶ ὁ ναρκισισμός. Προχειροκρισία σήμαινε στὴ συνέντευξη ἡ παρανόηση τῆς σημασίας τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ. Καὶ ναρκισισμός, ἡ νοσταλγία τῶν ἀρειμα-
νίων γλεντιῶν τῆς χρυσῆς νεολαίας τῶν « Νέων Γραμμάτων ». Ἀκριβῶς ἐπειδὴ πιστεύομε, τὰ ἀντιπαρερχόμαστε καὶ περιμένομε νὰ μᾶς ἀποδείξει πὼς « παραμένει νέος » μὲ τὴν ποιητικὴ σύνθεση πού ἀναγγέλλει. Γιατὶ δὲν θέλομε νὰ ἔχομε καμμιά ἀμφιβολία γιὰ τὶς λυρικές δυνατότητες τοῦ Ἑλύτη.

« Η ΔΥΣΗ ΕΧΕΙ ΤΗΝ ΑΝΑΓΚΗ ΜΟΥ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΟ-
ΜΑΙ ». Λόγια πού μποροῦσε νὰ τὰ πεῖ ὁ Καϊστλερ. Τὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ γνωστὸς νεοεμιγκρὲς συγγραφέας τοῦ μυθιστορήματος « Ἄνθος ἀραβοσίτου ». Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ προέλευσή του, ἡ τωρινὴ τοποθέτησή του, ἡ πολεμι-
κὴ του. Μᾶς ξενίζει ὁ στομφώδης ἀμοραλισμός πού χαρακτηρίζει τὴ δὴ-
λωσή του· καυχᾶται μάλιστα ὁ ἴδιος πὼς εἶναι βαθύτατα χολερικός. Ἀλλὰ ἂν αὐτὸς « ἐθελοκακεῖ », ἡ Δύση ἄραγε φτώχυνε ἀπὸ δικές της φωνές ὥστε νὰ χρειάζεται τὴ συνηγορία τῶν κυνικῶν ;

Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ

Τὰ χαλκᾶ τῆς Δωδώνης

Εἶναι τὸ θέμα πού ἀνάπτυξε ἡ γνωστὴ ἔφορος τοῦ Μουσείου Ἀ-
θηνῶν κ. Σέμνη Καρούζου σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἐκδηλώσεις τοῦ
μορφωτικοῦ ὀμίλου « Ἐλεύθερη Σκέψη ». Ἐξαίρετη ἡ πρωτοβουλία τοῦ
ὀμίλου, ἐνδιαφέρον τὸ θέμα, πραγματικὴ ἐπιστημονικὴ ἀνακοίνωση ἡ
ἀνάπτυξή του. Μιὰ σειρά ἀπὸ προβλήματα σχετικὰ μὲ τὶς ἀπεικονιζό-
μενες μορφές καὶ προπαντὸς μὲ τὴν τεκτονικὴ θέση καὶ σημασία αὐτῶν
τῶν χάλκινων εὐρημάτων τὰ μελέτησε καὶ τὰ ἔλυσε μὲ ἐπιστημονικὴ
φαντασία καὶ πειθώ. Γιὰ τοὺς πολλοὺς ἐξάλλου ἡ ἐκλεκτὴ ὀμιλήτρια
ὑπῆρξε μιὰ εὐγλωττὴ ξεναγὸς σ' αὐτὰ τὰ θαυμάσια εὐρήματα πού ἔφερε
στὸ φῶς ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ Καραπάνου καὶ τοῦ Εὐαγγελίδη.
Αὐτόματα γεννήθηκε καὶ τὸ αἶτημα τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν τῶν εὐρη-
μάτων· μιᾶς ἐπιστροφῆς, πού τὴν καθιστᾶ μάλιστα ἐπίκαιρη καὶ ἀσφα-
λῇ ἡ ἀποπεράτωση τοῦ νέου κτηρίου τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων. Ἡ κ.
Σέμνη Καρούζου ἀντιπρόβαλε τοὺς ἐξῆς λόγους :

1. Κατοχυρώνεται ἡ ἀ σ φ ἄ λ ε ι ᾶ τοὺς καλύτερα στοὺς χώρους τοῦ
κεντρικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.

2. Ἡ θέση τους εἶναι στὴν πρωτεύουσα, γιατί ἡ σημασία καὶ ἡ ἀ-
ξία τους δὲν εἶναι τοπικὴ, ἀλλὰ πανελλήνια καὶ σχετικὴ μὲ τὶς
ρίζες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

3. Ἀποτελεῖ παράδοση γιὰ τὰ π ρ ῶ τ α καὶ σημαντικὰ εὐρήματα
καὶ ἄλλων πόλεων νὰ μεταφέρονται καὶ νὰ ἐκτίθενται στίς αἴθουσες
τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.

4. Ἀπὸ κεῖ γίνονται καλύτερα κ ρ ά χ τ ε ς διαφημιστικοὶ τῆς Δωδώνης καὶ τῆς περιοχῆς μας.

Καὶ μία παραμυθία. Τὰ νέα εὐρήματα, τὰ ὅποια καὶ χαρακτήρισε ἡ κ. Σέμνη Καρούζου ὡς ἐξαιρετικά, θὰ ἐκτίθενται τοῦ λοιποῦ στὴν πατρίδα μας.

Γιὰ ὅλα αὐτά, νομίζομε, πὼς ἡ προτεραιότητα τοῦ λόγου ἢ ἀντιλόγου ἀνήκει στοὺς εἰδικοὺς καθηγητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς μας καὶ—φυσικὰ—στὴν Ἑφορεία Ἀρχαιοτήτων Ἡπείρου. Περιμένομε τὴ γνώμη τους· γιατί πρόκειται γιὰ θέμα ζωτικῆς σημασίας.

Σκληρότητες

Τελευταῖα ὀγκώνεται καὶ πολλαπλασιάζεται τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης γιὰ τὶς ὁμότητες τοῦ παρελθόντος μὲ ἀλλεπάλληλες δημοσιεύσεις δοκουμένων τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου. Ὁ σοβαρὸς τύπος, ἡμερήσιος καὶ ἐβδομαδιαῖος, δίνει κάθε μέρα καὶ μεγαλύτερη ἔκταση στὶς σκληρότητες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Φυσικὰ καὶ ὁ κινηματογράφος προβάλλει ταινίες ἀνάλογες καὶ παράλληλα καλλιεργεῖ σὲ ποικίλες καὶ πλουσιώτατες παραλλαγὰς τὸ θέαμα φρίκης.

Ποῦ νὰ ὀφείλεται ἄραγε αὐτὴ ἡ ἀναζωογόνηση τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ κοινοῦ γιὰ παρόμοιες εἰδήσεις, ἀναγνώσματα καὶ θεάματα; Μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς τὶς ἐξῆς ὑποθέσεις :

α) Πὼς εἶναι τεχνητὴ γιὰ λόγους κερδοσκοπίας.

β) Πὼς εἶναι κλασσικὴ ἀντίδραση «ἀνεξιπιστίας».

Στὴν πρώτη περίπτωση κράτη, μαφίες ἢ συγκροτήματα (ἀκόμη καὶ δημοσιογραφικά) ἢ καπηλεύονται τὴν ἐξάπλωση τῆς ἐπιρροῆς τους σ' ἄλλα κράτη καὶ στὶς μεγάλες μάζες ἢ ἐκμεταλλεύονται μ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοὺς ἐρεθισμοὺς τὴν ἤδη καταπτομένη συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου. Στὴ δεύτερη, τὸ κοινὸν διατρανώνει μὲ τὸ ἐνδιαφέρον του τὴν προβολὴ τοῦ ἀμοραλισμοῦ του· καὶ συνάμα εἶναι σὰ νὰ παίρνει τὴν ἐκδίκησίν του πρὸς τοὺς μεγάλους ὑπευθύνους, τοὺς κάθε λογῆς ἐγκληματίες πολέμου. (Ἄλλωστε ἡ ἀφορμὴ γιὰ κριτικοὺς παραλληλισμοὺς παρελθόντος καὶ παρόντος δίνεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας· εἶναι ὁ παράλογος πόλεμος τοῦ Βιετνάμ).

Καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση πάντως ἐκκρεμεῖ ἀπαράγραπτη καὶ ἀνεξόφλητη ἡ εὐθύνη τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας—μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια—τοῦ μεταπολεμικοῦ κόσμου.

Ἡ ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

KIMΩNA TZALLA : «Τὸ κλείσιμο τοῦ κύκλου»

Ὁ Κίμων Τζάλλας εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους, τοὺς «πιστοὺς» ποὺ καλλιεργεῖ τὸ διήγημα. Ποὺ ἀφοσιώθηκε μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ του σ' αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο λογοτεχνικὸ εἶδος, ποὺ ἐδῶ στὴν πατρίδα μας ἔχει μακρὰ παράδοση, καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ παλιότεροι συγγραφεῖς τοῦ πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου ἔχουν ἀσχοληθῇ μ' αὐτὸ εἴτε συστηματικὰ εἴτε «παρέργως».

Ὁ Κίμων Τζάλλας φιλοδοξεῖ, βελτιώνοντας συνεχῶς καὶ προσαρμόζοντας τὰ ἐκφραστικὰ του μέσα καὶ τὴν τεχνικὴ τους στὶς σύγχρονες καλλιτεχνικὲς ἀπαιτήσεις, χωρὶς ἐπικίνδυνα ἄλματα ἀποκοπῆς ἀπὸ τὴν παράδοση, νὰ ἐκφράσει μὲ τὸ μῦθο του τὶς ιδέες, τὶς συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις καὶ τοὺς προβληματισμοὺς ἐνὸς βαθιὰ σκεπτομένου ἀνθρώπου καὶ νὰ δώσει δραματικὰ ψυχικὰ τοπία τῶν χρόνων ποὺ ἀκολουθοῦν τὸν πόλεμο τοῦ '40 μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια.

Ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ πρώτου βιβλίου διηγημάτων «Ἡ Ἐπίθεση» μέχρι τὸ δεύτερο βιβλίο «Τὸ κλείσιμο τοῦ κύκλου» ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ στὸ σημείωμα τοῦτο, δὲν πέρασε παρὰ ἐλάχιστος χρόνος κι ὅμως διαπιστώνει κανεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀδιαφιλονείκητου δημιουργικοῦ ταλέντου καὶ τὴ γνησιότητα μιᾶς πολὺ ἀνθρώπινης φωνῆς—παρὰ τὴν σκληρὴ ἀπαισιοδοξία ποὺ καὶ ποῦ—μιὰ ὄχι σημαντικὴ ἀπλῶς βελτίωση, ἀλλὰ κατάκτηση ἐπιτυχῇ καὶ ἐξισορρόπηση τῶν ἐκφραστικῶν μέσων ποὺ συνθέτουν τὸ σύγχρονο διήγημα, ἀφήνοντας κάθε περιττὴ «λυρικότητα» καὶ φιλολογικὸ παραγέμισμα.

Ὅσο καὶ νὰ θέλει κανεῖς ν' ἀποφύγει—γιὰ τὸ παραμικρὸ ποὺ συνηθίζεται—ὅσον ἀφορᾷ τὰ θέματα τῆς τέχνης, τὶς σχηματικὲς κατὰ γενιὲς κατατάξεις τῶν ἐκπροσώπων τους, ὅμως εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ μὴν ἀγνοήσουμε τὴν πράγματι ὑπάρχουσα γενιὰ τοῦ '40 καὶ τὴν ὁποία ὁ Κίμων Τζάλλας δικαιούται νὰ κατέχει μιὰ ἐπίζηλο θέση στὸν τομέα τῆς πεζογραφίας.

Καὶ μιὰ ποὺ ὁ λόγος γιὰ τὶς κατατάξεις αὐτὲς, διακινδυνεύουμε καὶ νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν διαρκῶς προβαλλόμενη γενιὰ τοῦ 30. Ἐκεῖ, μπορεῖ νὰ ξεχωρίσουμε βεβαίως ἐκλεκτοὺς πεζογράφους, ποὺ βαρύνει καὶ θὰ βαρύνει ἐπὶ πολὺ ἀκόμη ἢ προσφορά τους, ἀλλὰ θὰ σημειώσουμε περισσότερο τὴν αἰσθητικὴ συμβολή τους γιὰ νὰ ξεπεραστοῦν τὰ ἡθογραφικὰ ὅρια τῆς ἐλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τὴ στροφὴ τους πρὸς τὶς εὐρωπαϊκὲς καλλιτεχνικὲς ἀναζητήσεις. Ἀλλὰ τὸ πάθος, τὴν ἀγωνία, τὴν δραματικότητα τοῦ λόγου, τὴν ψυχὴ τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς μας, μόνο ἢ γενιὰ τοῦ '40 τὴ δίνει.

Ἐπιμένουμε στὴ σύγκριση αὐτὴ, γιατί πιστεύουμε ὅτι ὁρισμένα ζητήματα πρέπει νὰ συζητοῦνται καὶ εἶναι καιρὸς πιά νὰ ἀποτιμήσουμε ὅπως πρέπει τὰ δημιουργικὰ καὶ ἀνήσυχα ταλέντα ποὺ ἐκφράζουν τὴν οἰκουμενικότητα ιδεῶν καὶ τῶν ψυχικῶν καταστάσεων διὰ μέσου τοῦ τόπου τους καὶ τῆς ἐποχῆς τους καὶ ποὺ μεταφέρουν μέσω τῆς τέχνης τὶς ἰδιαίτερες συνθήκες τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, ὁ καθένας ἀπὸ τὴ θέση του καὶ τὴν ἰδεολογικὴ του σκοπιά, ὅπως τὴν ἔζησε μὲ αἷμα, ἀγῶνα καὶ δάκρυ πολὺ.

Σχηματικὰ κάπως διακρίνουμε στὴ γενιὰ τοῦ '40 δυὸ ομάδες ποὺ δίνουν ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδεολογικὴ θέση, τὴν ἐλληνικὴ πολεμικὴ περιπέτεια ἀπὸ τὴν κατοχὴ μέχρι τὰ τελευταῖα αἱματηρὰ χρόνια. Ἡ πρώτη ομάδα, βλέπει στὰ γεγονότα αὐτὰ τοὺς ἀγῶνες μιᾶς μερίδος τοῦ λαοῦ

μέ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα τῆς συντριβῆς τῶν ὀνείρων καὶ ἡ δευτέρα, ποὺ ἐξ ἴσου αἵματηρὰ ἀναμίχτηκε στὴ δραματικὴ περιπέτεια, θέλει νὰ προβάλει μὲ καλλιτεχνικὲς κι αὐτὴ ἀξιώσεις, τὸ ρόλο τῆς στὰ γεγονότα.

Ὁ Κίμων Τζάλλας, μὲ εἰλικρίνεια καὶ παρρησία βλέπει τὰ γεγονότα αὐτά, ὅχι μέσα ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ἰδεολογικῶν παθῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τοποθετήσεων. Ἀκολουθεῖ κάποια τρίτη θέση ποὺ δὲ στρατεύεται καὶ δὲν ἐνθουσιάζεται ἀπὸ τίς μεγάλες ἰδέες, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ παραμένει ὁ οὐδέτερος ψυχρὸς σχολιαστὴς, γιατί τόσο αἷμα καὶ τόσο πάθος δὲν δικαιώνει καλλιτεχνικὰ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν ἀπιστία. Μὲ ἀνθρώπινη συγκατάβαση ποὺ κάτωθι τῆς ὑποβόσκει ἡ ἀπαισιοδοξία καὶ ἡ πικρία γιὰ τὴν μοῖρα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀρπάζονται ἀνελέητα στὰ γρανάζια τῆς καταστροφῆς, σκύβει μὲ πολλὴ στοργή ν' ἀκούσει τὸν πόνο τῶν ἡρώων του, ἀναπτύσσει τίς ὁποῖες ἰδέες τους, τοὺς ἀκολουθεῖ συμπάσχων βῆμα πρὸς βῆμα μέχρι τὸ τέλος τους.

Τραχιά καὶ φοβερὴ ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ πολέμου, ὅπου ὁ ἄνθρωπος παγιδεύεται σὰν τὸ ἀγρίμι καὶ εἶναι ἀδύνατο πιά νὰ ξεφύγει, μᾶς δίνεται μὲ συγκλονιστικὴ δύναμη περιγραφῆς καὶ ὁ συγγραφέας ἐπιτείνοντας τὴ καταθλιπτικὴ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα μὲ ρεαλιστικὲς συσπάσεις καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, μὲ ἐπίμονες ἀνιχνεύσεις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, χωρὶς ὠραιολογίες, μὲ τὰ σκληρά, ἀλλεπάλληλα ἐπίθετα σὰν φοβερὰ καρφιά. Εἶναι ἀπὸ τίς καλύτερες νεοελληνικὲς σελίδες ἀντιπολεμικῆς λογοτεχνίας.

Μόνο, ποὺ καὶ ποὺ, ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτὴ ἡμερεῖται, ὅταν ὁ συγγραφέας στρέφει τὰ μάτια του στὴ φύση—ποὺ κοιτάζει ἴσως μὲ ἀπάθεια τὴν ἀνθρώπινη τραγωδία—καὶ μὲ λυρικοὺς τόνους καὶ ζωγραφικὲς ἀποχρώσεις ξαναγυρίζει γιὰ λίγο στοὺς χρόνους τῆς ἐφηβείας, ὅ,τι ἔμεινε ἀκόμη ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα, πρὶν λεηλατηθοῦν ὕστερα ἀπὸ τὴ δίνη τοῦ πολέμου.

Τὸ πρῶτο διήγημα τῆς συλλογῆς ποὺ φέρει καὶ τὸν τίτλο του τὸ βιβλίο, εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερο καὶ ὑποδηλώνει τὴν καλλιτεχνικὴ προσφορά καὶ ἰδεολογικὴ θέση τοῦ Κίμωνος Τζάλλα μέσα στὸν σύγχρονο κύκλο τῶν ἰδεῶν. Τὶς ἰδίες δραματικὲς καταστάσεις περιγράφει καὶ τὸ δεύτερο «Ὁ καταδότης» μὲ τὴν ἀδελφοκτονία. Ἀκολουθοῦν «Τὰ πουλιά», ὅπου κυριαρχεῖ ὁ θλιβερός τόνος τῆς ἄχαρης ζωῆς ποὺ σπαράζει στὴν ψυχικὴ μοναξιά, τὸ «1946» μὲ τίς δραματικὲς συνθήκες τῆς μετακατοχικῆς Ἑλλάδας καὶ τέλος κλείνει ὁ κύκλος αὐτὸς μὲ τὸ «Κομμένο κεφάλι».

Τέλος, τὸ βιβλίο ἔχει ἀκόμη καὶ δύο διηγήματα ἄσχετα μὲ τὸν κύκλο αὐτό, ὅχι ὅμως ὀλιγώτερο ἐπιτυχῆ, ποὺ τὸ ἓνα «Ὁ πατέρας» εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴ δύσκολη ζωὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τὸ δεύτερο, ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τῆς συλλογῆς, «Ἡ θυσία», ἐκμεταλλεύεται τὴν Ἡπειρωτικὴ παράδοση. Ὁ Κίμων Τζάλλας εἶναι ἔμπειρος τεχνίτης τοῦ διηγήματος ποὺ ἐκμεταλλεύεται ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ μέσα γιὰ νὰ φθάσει σὲ δημιουργικὸ ἀποτέλεσμα. Βλέπουμε πόσο ἐπιδέξια ἀναπτύσσει τὸ μῦθο, δημιουργεῖ τὴν ἀνάλογη ἀτμόσφαιρα, στήνει ζωντανούς τοὺς ἥρωες, χαρακτηρίζει μιὰ ἐποχὴ, κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον χωρὶς νὰ περιττολογεῖ, κρίνει ἰδέες καὶ καταστάσεις χωρὶς πάθος καὶ φανατισμούς, γιατί ἔχει ὁδηγό του τὴν ἀγάπη καὶ τὸν πόνο γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἀπλό, τὸν ἀνυπεράσπιστο, τὸν μοναχικὸ ἄνθρωπο.

ΛΕΙΑΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ—ΚΑΡΑΒΙΑ : «Κοῦρος» (Μιά ἀφόρμηση κριτικῶν παρατηρήσεων)

Γιὰ συγγραφεῖς πὺ ἐκφράζονται αὐτοβιογραφικὰ—καὶ ἰδιαίτερα ἐφ' ὅσον πρόκειται γιὰ ἰδιοσυγκρασίες ἐξαιρετικῆς ζωϊκότητος—ἡ δημιουργία εἶναι, νομίζω, πρόβλημα ἀπόκτησης ἀπόστασης ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο. Εἰδικότερα : ὁ τρόπος πὺ κερδίζεται ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ βιωμένο. Λέγοντας ἀπόστασις δὲν ἐννοῶ βέβαια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ βιωματικὸ ὑλικό, ἀλλὰ τὴν εἰδικὴ τοποθέτηση τοῦ συγγραφέα, ὡς πρὸς τὸ ὑλικό, πὺ δὲν στερεῖ τὸ περιθώριον μιᾶς προοπτικῆς κ' ἐνὸς κριτικοῦ ἐλέγχου, ἀρχικά. Καὶ τὴ δυνατότητα τῆς σκηνοθεσίας καὶ τῆς ἀναλυτικῆς ἐκφρασης μετέπειτα. Ἀλλωστε βιωματικὸ ὑλικὸ στὶς περιπτώσεις αὐτὲς δὲν ἀποτελεῖ μονάχα ὅ,τι ἀντικειμενικὰ βιώθηκε, ἀλλὰ καὶ τὸ φανταστικὸ καὶ τὸ ὄνειρικὸ στοιχεῖο, δεδομένου ὅτι ἡ τοποθέτηση τοῦ συγγραφέα τὴν ὥρα τῆς δημιουργίας εἶναι ἐνιαία ὡς πρὸς τ' ἀντικείμενο. Ἀλλὰ μιὰ δημιουργία πὺ ξεκινᾷ χωρὶς ἐποπτικὴ καὶ κριτικὴ ὄραση καὶ καταλήγει δίχως ἀναλυτικὴ ἐκφραση, ἂν δὲν βασίζεται κάπου ἄλλου, ἀφορᾷ κυρίως τὸ φαινόμενο χωρὶς τὸ ὑπεδαφικὸ τοῦ ὑπόβαθρου. Ἐχῶ τὴν ἐντύπωση πὺς στὸν «Κοῦρον» ἡ Λεῖα Χατζοπούλου δὲν προχώρησε σημαντικὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ καὶ πὺς τὸ πεζογράφημα ὑστερεῖ ἐκεῖ πὺ οἱ σκηνοθετικὲς ἀπαιτήσεις παρουσιάζονται αὐξημέναι (νεκροταφεῖο) ἢ ἐκεῖ πὺ ἡ ἐπιλογὴ ἐπιβάλλονταν (περίπτωση τῶν «ξένων»). Φαίνεται ὡστόσο πὺς ἡ συγγραφέας δὲν εἶναι ἀνυποψίαστη τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν, γιὰτὶ συχνὰ διακόπτει τὴν ἄμεση ἀφήγηση μιλώντας παραβολικὰ—ἄλλοτε μὲ ἀρκετὴ κι ἄλλοτε μὲ λιγότερη ἐπιτυχία.

Ἡ αὐτοβιογραφικὴ πεζογραφία, ὄντας βασικὰ ἐξομολόγησις, βρίσκεται ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τῆ φύσις πολὺ κοντὰ σ' ἓναν ἄλλο χῶρον ἐκφραστικόν, ὅπου ἡ ἀμεσότητα τῆς αἰσθησις καὶ τῆς ἀπόδοσις τοῦ βιωμένου ἀποτελοῦν μιὰ θετικὴ προϋπόθεσις δημιουργίας, τὴν ποιήσῃ. Τὸ κρίσιμο σημεῖο σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις βρίσκεται στὴν ἔγκαιρη λειτουργία μιᾶς αἰσθησις πὺ συνέχεια λίγο-πολὺ δέχεται ἐρεθισμούς. Γιὰτὶ μιὰ συνεχὴς προβολὴ τῆς ἴδιας ἀνταπόκρισις συνεπάγεται ἀναπόφευκτα μονομερὴ ἐρμηνεία ποικίλων στοιχείων μὲ διαφορετικούς στόχους καὶ κάποτε ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἰσοπεδωτικὴ διάχυσι. Φύσις ὅπως δὴποτε ποιητικὴ ἡ Λεῖα Χατζοπούλου, κινεῖται ἐξαιρετικὰ ἄνετα στὰ διαστήματα τῶν ποιητικῶν στιγμῶν. Ἐκεῖνο ὅμως πὺς βαραίνει ἰδιαίτερα εἶναι πὺς τὶς στιγμὲς αὐτὲς ἐνεργεῖ μέσα στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομίας τοῦ πεζογραφήματος. Ὅπως χαρακτηριστικὰ συμβαίνει στὰ δύο ὄνειρα (τῆς σελίδας 28 καὶ τῶν σελίδων 63—69) πὺ εἶναι ἴσως κ' οἱ καλύτερες σελίδες τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἀφηγήτρια τοῦ «Κοῦρου» εἶναι μιὰ νεαρὴ ἀρχαιολόγος πὺ βρίσκεται γιὰ δοκιμαστικὲς ἀνασκαφὰς σ' ἓνα νησί τῆς «ἀγόνου γραμμῆς». Ἔτσι ἔχει ὅλη τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζήσει τὴ συγκίνηση τῆς ἐκπληξίσεως ἀπ' ὅ,τι πρωτογονικὸ γνωρίζει στὴ διαμονὴ τῆς στὸ νησί. Ἀλλὰ γιὰ τὴ συγγραφέα δὲν νομίζω πὺς μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ ἀντίστοιχα τὸ ἴδιο. Θέλω νὰ πῶ πὺς ἡ Χατζοπούλου ἔχει σὰν συγγραφέας ἓνα παρελθόν—τὸ παρελθόν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Κατὰ συνέπεια μιᾷ ἀπὸ μιὰ προχωρημένη θέσι πὺ συνεπάγεται ἀναπόφευκτα κάποιους περιορισμούς ἢ ὑποχρεώσεις : τὴ γνώσι τοῦ διανυθέντος στὴν περιοχὴ τῆς ἠθογραφίας διαστήματος καὶ τὴν ἀποφυγὴ—τοῦλάχιστο μὲ κοινὴ

ἀντίληψη—πολὺ γνωστῶν πραγμάτων. Π.χ. «Ἐδῶ κανεῖς δὲν ὀνοματίζει τὸν Ἅγιο. Εἶναι τόσο γνωστὸ τ' ὄνομά του, πού...». «Ἐδῶ κανεῖς δὲ μετῶ μὲ ὥρες καὶ ἡμερολόγια...». «Σὲ τοῦτο τὸν τόπο δὲν ἔχει ἄλλο ἀγρίμι ἀπὸ τὶς μικρὲς σαῦρες... κι ὁ τελευταῖος ληστής πού πέρασε ἀπὸ δῶ θὰ πρέπει νάταν σὲ καιροὺς πολὺ παλιούς...».

Κάτι ἀνάλογο θάχα νὰ πῶ γιὰ τὴ γλώσσα πού οἱ κριτικοὶ τοῦ μεσοπολέμου θὰ τὴ βρίσκουν σίγουρα πολὺ «κρουστή», «χυμώδη», «γνήσια» ἢ κάτι τέτιο. Θέλω νὰ πῶ πῶς, πέρα ἀπὸ τοὺς διαλόγους τῶν ἀνθρώπων τοῦ χωριοῦ—ὅπου ὑπάρχει ἀντίκρουσμα ζωῆς—, ἡ σημερινὴ δημοτικὴ δὲν θὰ πρέπει νάναι ἄλλη ἀπὸ αὐτὴ πού ἡ Λεῖα Χατζοπούλου χρησιμοποιεῖ στὶς συντροφιές καὶ τὴ ζωὴ τῆς καθημερινά.

Ἀπὸ τὰ βιβλία πού κάθε τόσο ἐκδίδονται καὶ διαβάζουμε ἐλάχιστα εἶναι ἐκεῖνα πού πραγματικά μετὰ ἀπὸ μιὰ διαδικασία ἀφαιρετικὴ, τοῦ κεκτημένου στὴν περιοχὴ τῆς λογοτεχνίας καὶ ἐπαναλαμβανόμενου ἢ τοῦ περιττοῦ, ἀφήνουν τελικὰ κάποιο δικό τους ὑπόλειμμα. Λογαριάζω ἔτσι γιὰ θετικὴ τὴν προσφορὰ τοῦ νησιώτικου χώρου, τῆς νεανικῆς δροσιᾶς, τῶν ποιητικῶν στιγμῶν καὶ τῆς διοχέτευσης καὶ μετάπλασης ἐνὸς σωματικοῦ πάθους σὲ ψυχικό, πού διαπιστώνουμε στὸν «Κοῦρο».

Γ. ΑΡΑΓΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΣΤ' ΤΟΜΟΥ (ΤΕΥΧΗ 30-36, 1965)

I ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

A' ΠΟΙΗΣΗ

Ἀλεξάνδρου Ἄρης : Ἀπὸ τὸ Ἀλεξανδρουστρόϊ, Παράνομο σημείωμα, Κλειστὸ τετράγωνο, Ποιητική, Ἄννα, Συμβουλὲς σὲ ἀνυπότακτο, Δάκρυ χαρᾶς, Τὰ σύννεφα, Μὴν τοὺς ἐγκαταλείπεις, Μέσα στὶς πέτρες σελ. 184—193.

Ἀναγνωστάκης Μανόλης : «Ἐποχὲς» Χάρης 1944, «Ἐποχὲς 2» V, VII, «Ἐποχὲς 3» Ἡ ἀγάπης εἶναι ὁ φόβος, Ἄρχισε μιὰ σιγανὴ βροχή, «Ἡ Συνέχεια» Αὐτοὶ δὲν εἶναι οἱ δρόμοι, Ἐκεῖ θὰ τὰ βρεῖς, «Ἡ Συνέχεια 3» Τώρα μιλῶ, Ὁ νεκρὸς, Ὅλα τὰ πρόσωπα σελ. 127—136.

Μάρκογλου Π. Χ. : Καθημερινὸ τοπίο, Μὲ τὸ μαχαίρι στὰ δόντια, Στὰ χέρια τῶν κερδοσκοπῶν σελ. 64—66.

Ναοὺμ Τάσος : Τρία ποιήματα σελ. 174.

Νικολαΐδης Α. Θ. : Ποιήματα (1—8) σελ. 10—13.

Νικολαΐδης Κώστας : Ἀναδρομὴ σελ. 87—88.

Παριανοῦ Ἄννα : Μάρτης σελ. 142.

Παπαδίτσας Δ. Π. : Βλαδίμηρε, Ἐξοδος, Σημειώσεις τριῶν νυκτῶν II, Ἀπὸ τὸ Παράθυρο III, Τὸ κυπαρίσσι σελ. 26—31.

Παπαχρόνης Λάμπρος : Τὸ δέντρο σελ. 44, Ἑλλειψὴ σελ. 199.

Σινόπουλος Τάκης : Πέτρες (Ἀφιέρωμα, 1 Τὸ νόμισμα, 2 Γιορτὴ, 3 Τὸ ἱκρίωμα, 4, 5) σελ. 163—166.

Χριστιανόπουλος Ντίνος : Δημᾶς, Στὸ δρόμο τῆς Δαμασκοῦ, Δίχως ἐξουθένωση, Τύψεις, Χαμηλοφώνως, Ὅραμα γλυκό, Ὅλο καὶ πιδὸ πολὺ, Ρημαγμένο νταμάρι, Νύχτα χάρισέ μου ἓνα κορμί, Τὸ κορμὶ καὶ τὸ σαράκι σελ. 76—80.

B' ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Μηλιώνης Χριστόφορος : Ποιὸς πρόδωσε σελ. 32, Ἐνα κλαδί κορομηλιάς σελ. 116.

Σταμάτης Στέφανος : Διαφυγὴ σελ. 167.

Τζάλλας Κίμων : Ὁ θάνατος τοῦ πατέρα σελ. 14.

Γ' ΜΕΛΕΤΗ

Ἀναγνωστάκη Νόρα : Νεώτερες τάσεις στὴν πεζογραφία σελ. 89.

Ἀράγης Γιώργος : Ἡ «Ἐκδρομὴ» τοῦ Γ. Χειμωνᾶ σελ. 66, Εἰσαγωγὴ στὴν ποίηση τοῦ Μανόλη Ἀναγνωστάκη σελ. 121.

Δάλλας Γιάννης : Ἀναφορὰ στὴν ποίηση τοῦ Δ. Π. Παπαδίτσα σελ. 20, Ἡ διάρκεια τοῦ Καρυωτάκη (μιὰ ἐπανεκτίμηση) σελ. 106.

Καρβέλης Τάκης : Ὁ ποιητὴς Ἄρης Ἀλεξάνδρου σελ. 175.

Μηλιώνης Χριστόφορος : Ὁ ποιητὴς Ντίνος Χριστιανόπουλος σελ. 75.

II ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Α' ΠΟΙΗΣΗ

- Eliot T. S. : Τὰ τραγούδια τοῦ "Αριελ (Τὸ ταξίδι τῶν Μάγων, "Ἐνα τραγούδι γιὰ τὸν Συμεών, Animula, Marína), μετάφραση καὶ σημειώσεις Κλείτου Κύρου σελ. 51—63.
- Herbert Z. : Ἡ πέτρα, μετάφραση Γ. Παναγιώτου σελ. 173.
- Milosz O. : Σ' ἓνα παιδικὸ τόπο, Στοὺς ἤχους μιᾶς μουσικῆς, ἀπόδοση Τάσου Κόρφης σελ. 2—3.
- Σιμίας : Ἀπὸ τὰ Τεχνοπαίγνια (Πέλεκυς), ἀπόδοση Ἐλευθερ. Χωρίτη σελ. 43.

Β' ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Alchinger Ilse : Ἡ ἀφίσσα, μετάφραση Φάνη Τουλούπη σελ. 81.
- Auburtin Victor : Τὸ τέλος τοῦ Ὀδυσσεά, μετάφραση Τίτου Γιοχάλα σελ. 137.
- Στράβων : Οἱ Συβαρίτες, ἀπόδοση Ἐλευθ. Χωρίτη σελ. 42.
- Wells H. G. : Τὸ Μαργαριτάρι τῆς Ἀγάπης, μετάφραση Μιμῆς Σκαύδη σελ. 194.

III Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ (Κριτικὴ βιβλίων)

- Ἀράγης Γεώργιος : Λ. Χατζοπούλου—Καραβία «Ὁ Κοῦρος» σελ. 205.
- Καρβέλης Τάκης «Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος» σελ. 150.
- Μηλιώνης Χριστόφορος : Στέφ. Σταμάτης «Νυχτερινὴ ἐπαφὴ» σελ. 103.
- Νικολαΐδης Κώστας : Κ. Τζάλλα «Τὸ κλείσιμο τοῦ κύκλου» σελ. 203.

IV ΑΡΘΡΑ

- Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή σελ. 1.—«Ἴνα μὴ ἐξίτηλα γένηται...» σελ. 49.—Συμπτώματα σελ. 105.—Φαῦλος κύκλος σελ. 161.

V ΑΠΟΨΕΙΣ

- Ἐπιστροφὴ στὸ χῶρο μας—Ἡ ἐπικριση καὶ ἡ ἀγνόηση—Ἡ ἀνοχὴ τῆς Κριτικῆς—Κριτικὴ Σημειωματογραφία—Καὶ μοντέρνα Κριτικὴ—Οἱ Ἀνθολογίες—Καὶ τὸ συμπέρασμα (σελ. 4), Πνευματικὴ ἀμβλύτητα—Ἡ παθολογία μιᾶς περίπτωσης—Ἡ δίκη τῶν Ρώσων συγγραφέων—Ἐλλειψὴ σοβαρότητας—Τάχα μᾶς ἐξουθένωσαν (σελ. 143), Τὰ χαλκᾶ τῆς Δωδώνης—Σκληρότητες (σελ. 201).

IV ΧΡΟΝΙΚΑ

- Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι—Λουκῆς Ἀκρίτας—Τόμας Ἐλιοτ—Ὁ κ. Γεωργούλης καὶ οἱ προκαταλήψεις—Ζητεῖται πνευματικὸς κηδεμόνας—Κινηματογραφικὴ Λέσχη—Ἡ παρουσίαση τῶν ποιητῶν (σελ. 45), Ἐνα ἐπικαιρὸ κείμενο (Τὸ ὄνειρο τοῦ Μακρυγιάννη)—Ἀναχρονισμὸς Βραβείων—Δόκτωρ Σβαΐτσερ—Φώτης Κόντογλου (σελ. 100), Πολυγραφία ποὺ τρομάζει—«Ἐπιθυμία μου νὰ μάθω μπουζούκι»—Μία σύσταση στὴ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ «Ἐποχές»—Τί σημαίνει ποίηση τῆς ἡττας;—Κάλαθος πνευματικῶν παραπόνων—Μία συνέντευξη τοῦ Ἐλύτη—Ἡ Δύση ἔχει τὴν ἀνάγκη μου (σελ. 200).